

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ГРУБІНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ



УДК 94(420):327.061 «1990/2016»

**УЧАСТЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ
І РОЗВИТКУ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ПОЛІТИКИ
БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (1990-2016 рр.)**

07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Ужгород – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України.

Науковий консультант: доктор історичних наук, професор
Мартинів Андрій Юрійович,
Інститут історії України НАН України,
провідний науковий співробітник відділу історії
міжнародних відносин і зовнішньої
політики України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент
Городня Наталія Данилівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн;

доктор історичних наук, професор
Кірсенко Михайло Володимирович,
Національний університет
«Києво-Могилянська Академія»,
професор кафедри історії;

доктор історичних наук, професор
Кудряченко Андрій Іванович,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»,
директор.

Захист відбудеться “20” квітня 2018 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.04 у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14).

Автореферат розісланий “10” березня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент



О.І. Свеженцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Історія Європи другої половини ХХ – початку ХХІ ст. тісно пов'язана з регіональними інтеграційними процесами, найбільш активний період розвитку яких припав на утворення і розвиток Європейського Союзу. Утвердження ЄС як повноцінного суб'єкта міжнародних відносин тісно пов'язане з формуванням його зовнішньополітичної складової – Спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Зважаючи на політико-правову та інституційно-функціональну специфіку організації ЄС, в якій особлива роль належить державам-членам, враховуючи сучасні тенденції європейської інтеграції та міжнародних відносин загалом, необхідно дослідити історію участі Великої Британії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (далі – СЗППБ ЄС).

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії історично було одним з провідних суб'єктів європейської регіональної політики, членів Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики і політики безпеки. Суспільство, політикум і керівництво держави різних періодів, у пам'яті яких міцно закарбувалася велична історія Британської імперії, пройшли непростий історичний шлях зосередження пріоритетів зовнішньої політики на регіональному рівні. Результати референдуму 23 червня 2016 р. про вихід Великої Британії з ЄС засвідчили, що її громадськість і політична еліта упродовж історії членства держави в об'єднанні не зуміли узгодити інтереси розвитку країни та його специфічне британське бачення з реаліями і вимогами інтеграційних процесів. Досвід участі Великої Британії у СЗППБ повинен бути врахований в Європейському Союзі з метою мінімізації ризиків і втрат для міжнародних позицій об'єднання від виходу цієї держави з його складу.

Обрана для дослідження наукова тема має важливе практичне значення для розробки ефективної стратегії зовнішньої політики України. Історичні особливості, здобутки та прорахунки членства Великої Британії в ЄС, зокрема, СЗППБ, необхідно врахувати у процесі розвитку відносин України з цим європейським об'єднанням, державами Західної Європи, США, НАТО, у зовнішньополітичній діяльності самого ЄС.

Незважаючи на значний інтерес українських і зарубіжних дослідників до історії європейської інтеграції, відзначаємо недостатню увагу до заявленої наукової теми, зокрема, відсутність комплексних праць з питань участі Великої Британії у зовнішньополітичній і військово-політичній складовій функціонування Європейського Союзу у період правління урядів Г. Брауна (2007-2010 рр.) і Д. Кемерона (2010-2016 рр.), східноєвропейській політиці ЄС, внеску королівства у військову співпрацю держав об'єднання, його ролі у формуванні позиції Союзу щодо російсько-українського конфлікту та інших, що підвищує актуальність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у межах розробки науково-дослідних тем відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України: «Зовнішня політика України: історичний досвід

міжнародного співробітництва та проблеми реалізації європейського вибору» (№ держреєстрації 0112U000371); «Україна в міжнародних відносинах: історичний досвід і трансформаційні процеси сучасності» (№ держреєстрації 0117U000050).

Мета роботи – висвітлити передумови, внутрішньодержавні та міжнародні чинники, організаційні механізми та особливості участі Великої Британії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу у 1990-2016 роках, дати оцінку впливу королівства на розвиток європейських інтеграційних процесів у вказаній сфері.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми, систематизувати та охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- визначити теоретико-концептуальні засади та методологію дослідження;
- простежити еволюцію позиції британського суспільства і провідних політичних партій Великої Британії щодо розвитку зовнішньополітичного виміру європейських інтеграційних процесів у 1940–1980-х роках;
- дати оцінку історичній ролі Великої Британії у процесі формування механізмів зовнішньої політики і політики безпеки Європейських Співтовариств та місця зовнішньополітичного співробітництва їх держав-членів в системі стратегічних міжнародних союзів королівства;
- розкрити особливості британської позиції щодо формування СЗППБ ЄС на етапі підготовки Маастрихтського договору 1992 року;
- охарактеризувати вплив уряду країни на зовнішньополітичний і безпековий виміри євроінтеграції у процесі підготовки Амстердамського 1997 року і Ніццького 2000 року договорів Європейського Союзу;
- з'ясувати характер впливу Великої Британії на інституційно-правові зміни та функціонування СЗППБ у період розробки Конституційного договору 2004 року, прийняття і реалізації Лісабонського договору ЄС 2007 року;
- здійснити компаративний аналіз позицій Великої Британії, Франції і Німеччини щодо розвитку СЗППБ ЄС в контексті їх історичної кореляції та взаємовпливів;
- розкрити особливості впливу американсько-британських відносин на розвиток зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу;
- проаналізувати теоретичні та практичні аспекти британської стратегії розширення ЄС на схід;
- дослідити місце східноєвропейської політики Великої Британії в системі СЗППБ ЄС, позицію британського уряду щодо євроінтеграції України в контексті здійснення зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу;
- вивчити позицію і роль королівства у формуванні відносин Європейського Союзу з НАТО у процесі становлення Спільної політики безпеки та оборони (далі – СПБО) ЄС;
- виявити місце і роль британського військово-оборонного комплексу в системі співпраці військово-промислових комплексів держав-членів ЄС;
- визначити внесок Великої Британії в організацію і проведення військових операцій та гуманітарних місій Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є історія членства Великої Британії в Європейському Союзі в контексті новітніх напрямів розвитку і трансформацій системи міжнародних відносин, європейської інтеграції, зовнішньої політики королівства.

Предметом дослідження є передумови та чинники, особливості формування і розвитку нормативно-інституційних та практичних механізмів, основні напрями участі Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу у 1990-2016 роках.

Хронологічні межі дослідження охоплюють завершений історичний період 1990-2016 років. Нижня хронологічна межа – 1990 р. – зумовлена об'єктивними історичними обставинами: відставкою прем'єр-міністра М. Тетчер, яка призвела до змін у британській політиці щодо європейської інтеграції та Європейських Співтовариств; трансформацією системи міжнародних відносин унаслідок завершення «холодної війни»; формуванням теоретико-правових засад Спільної зовнішньої політики і політики безпеки в Договорі про Європейський Союз. Верхня хронологічна межа – 2016 р. – зумовлена проведенням 23 червня 2016 р. загальнодержавного референдуму щодо перебування держави у складі ЄС та відставкою прем'єр-міністра Д. Кемерона 13 липня 2016 року. Результати голосування про вихід з Європейського Союзу завершили попередній період історії участі королівства у процесах європейської інтеграції, позначений ускладненням відносин держави з об'єднанням, і розпочали наступний, в центрі якого – переговори про умови такого виходу.

Географічні межі дослідження визначаються територією Великої Британії в межах державних кордонів та Європейського Союзу як сукупності територій держав-членів. Аналізуються процеси реалізації міжнародних інтересів ЄС та Великої Британії у відносинах з США, в Африці, на Близькому Сході, пострадянському просторі, в регіоні Південно-Східної Азії.

Методологічну основу дослідження склали принципи історизму, всебічного вивчення проблеми, проблемності, багатофакторності, застосування системного, діалектичного і міждисциплінарного підходів. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи логіки, системного і структурно-функціонального аналізу, моделювання, статистичний, термінологічний. Головне значення для розкриття теми мало використання таких спеціально-наукових (спеціально-історичних) методів, як історико-генетичний, проблемно-хронологічного аналізу, синхронного аналізу, діахронного аналізу, періодизації, дескриптивного аналізу, порівняльно-історичний, історико-типологічний, історичної герменевтики. Міждисциплінарний підхід дозволив використати окремі методи політології (інституційно-порівняльний аналіз, івент-аналіз, політичне моделювання і прогнозування), права (історико-правовий, тлумачення правових норм). Застосування вказаних наукових методів дало можливість всебічно дослідити передумови формування та періоди розвитку зовнішньополітичного виміру Європейського Союзу, критично проаналізувати позиції урядів, провідних політичних партій та громадськості Великої Британії щодо її участі у СЗППБ ЄС.

Наукова новизна результатів дослідження. Вперше у вітчизняній та зарубіжній історіографії на основі залучення і комплексного аналізу широкого кола літератури та історичних джерел, частина яких раніше не була опублікована, здійснено всебічне дослідження участі Великої Британії у формуванні інституційних механізмів і практики функціонування СЗППБ ЄС у 1990-2016 рр. в контексті новітніх трансформацій системи міжнародних відносин. Новизна дослідження конкретизується у положеннях, які виносяться на захист.

Вперше:

- запропоновано періодизацію участі Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу з обґрунтуванням таких періодів: 1) традиціоналістський (1990-1997 рр.); 2) еволюційно-прогресивний (1998-2002 рр.); 3) кризовий (2003 р.); 4) прагматично-функціональний (2004-2010 рр.); 5) скептично-інерційний (2010-2016 рр.);
- на основі залучення до наукового обігу нових архівних матеріалів висвітлено особливості участі Сполученого Королівства у східноєвропейській політиці ЄС;
- сформульовано та підтверджено висновок про те, що Велика Британія у період правління урядів Д. Кемерона завдяки перемозі євроскептичного попудізму втратила черговий реальний шанс на лідерство в об'єднаній Європі в умовах загальної кризи розвитку Європейського Союзу, що стосується насамперед зовнішньої політики і політики безпеки;
- проаналізовано офіційну позицію Великої Британії щодо російсько-українського конфлікту, який розпочався у 2014 році, в контексті реалізації зовнішньої політики і політики безпеки ЄС;
- досліджено внесок Сполученого Королівства у становлення військово-технічної співпраці держав-членів Європейського Союзу;
- показано досвід участі Великої Британії в організації і здійсненні військових операцій та гуманітарних місій ЄС;
- обґрунтовано висновок про те, що Велика Британія знехтувала можливостями лідерства в Європейському Союзі у сфері зовнішньої політики і політики безпеки, яка була оптимальною для максимального прояву її лідерських амбіцій в об'єднанні.

Удосконалено:

- визначення термінів «Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу», «атлантизм»;
- характеристику позиції урядів Г. Брауна і Д. Кемерона щодо функціонування СЗППБ ЄС порівняно з позицією урядів Т. Блера як більш прагматичну і євроскептичну, що зумовила відхід уряду від стратегії лідерства в об'єднанні;
- обґрунтування твердження, що усі уряди Великої Британії намагалися загальмувати політичну інтеграцію і звести її до міждержавної системи співробітництва, проявляючи періодичну активність у сфері СЗППБ з метою внутрішнього контролю за об'єднувчими процесами в Європі;
- висновки про те, що британській політичній еліті не вдалося виробити єдиної комплексної концепції участі країни в європейській інтеграції. Головними

причинами цього стали першість принципів державного суверенітету, глобального охоплення та атлантизму у зовнішній політиці королівства.

Отримали подальший розвиток:

- дослідження позиції британського суспільства і провідних політичних партій щодо європейської політичної інтеграції у 1940–1980-х роках;
- пізнання досвіду участі Великої Британії у формуванні механізмів зовнішньої політики Європейських Співтовариств;
- дослідження впливу підходів уряду Великої Британії до європейської інтеграції на процес нормативної фіксації та практичної реалізації Спільної зовнішньої політики і політики безпеки в базових договорах Європейського Союзу;
- компаративний аналіз позиції і практичної політики провідних держав-членів ЄС (Великої Британії, Франції і Німеччини) щодо СЗППБ, які представляють відмінні концепції зовнішньої політики – атлантичну, європоцентричну та євроатлантичну (проміжну);
- дослідження впливу американсько-британських відносин на взаємини США і Європейського Союзу, участь Великої Британії у процесах європейської інтеграції і СЗППБ ЄС;
- вивчення внеску лейбористських урядів Т. Блера (1997-2007 рр.) у формування і розвиток СЗППБ ЄС;
- аналіз ролі Великої Британії у розширенні ЄС на схід як напрямі реалізації зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу;
- пізнання позиції Сполученого Королівства щодо європейської інтеграції України в контексті розвитку СЗППБ ЄС;
- дослідження ролі Великої Британії у розвитку відносин між Європейським Союзом та Північноатлантичним Альянсом;
- систематизація джерел і наукової літератури з проблеми дослідження.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вони сприяють глибшому пізнанню сучасних міжнародних процесів регіонального (європейського) і глобального рівня, особливостей СЗППБ ЄС, а це має важливе значення для розробки стратегії зовнішньої політики України, її залучення до функціонування цієї сфери європейської інтеграції. Висновки і фактичний матеріал дисертації можна використати: у подальших наукових дослідженнях проблематики історії міжнародних відносин, історії Європейського Союзу та новітньої історії Великої Британії; при підготовці підручників і посібників, навчально-методичних матеріалів для вищих навчальних закладів; у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України, Посольства України у Великій Британії, роботі інших органів державної влади.

Положення дисертації пройшли апробацію під час викладання автором навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» на юридичному факультеті Тернопільського національного економічного університету та при підготовці навчального посібника (Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2014. 656 с.).

Достовірність отриманих результатів забезпечено поглибленим вивченням історіографії теми, неупередженим аналізом широкого переліку джерел, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, які відповідають меті, предмету та завданням роботи.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Результати і положення, що виносяться на захист і становлять наукову новизну роботи, отримані здобувачем особисто й викладені у його наукових працях. Усі наукові публікації автора з теми дисертації підготовлені одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися на 18 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: V Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації» (Тернопіль, 23-24 грудня 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (Луганськ, 12-13 квітня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Український та зарубіжний досвід реформування національної правової системи в контексті інтеграційних процесів» (Львів, 7-8 вересня 2012 р.); VI Международной научно-практической конференции «Современные аспекты общественно-политического развития России и стран мира» (Краснодар, 25 января 2013 г.); XV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи» (Тернопіль, 19 квітня 2013 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні та правові аспекти» (Львів, 25 жовтня 2013 р.); Международной научной конференции «II Американские студии» (Симферополь, 22 ноября 2013 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин (Світове співтовариство: глобальні і регіональні виклики)» (Київ, 16 жовтня 2014 р.); IV Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 10-11 грудня 2014 р.); International Scientific and Practical Congress «Scientific Achievements 2015» (Vienna (Відень), 20 February 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція. Історія, сьогодення, перспективи» (Львів, 15-16 квітня 2015 р.); Науковій конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (Київ, 15 жовтня 2015 р.); V Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 9-10 грудня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвячена пам'яті професора Б.М. Гончара)» (Київ, 17-18 березня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 8-9 квітня 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Зовнішньополітичні стратегії держав євроатлантичного співтовариства: історія та сучасність» (Київ, 11 квітня 2017 р.); Міжнародному науково-методичному семінарі «Проблеми дослідження та викладання міждисциплінарних напрямів: європейські студії та американістика» (Київ, 17 травня 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Європа-Україна-

Тернопільщина: міжнародні відносини, співпраця, безпека» (Тернопіль, 19-20 травня 2017 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковані у монографії (37,2 умов. друк. арк.), відображені у 35 статтях (з них 23 статті у фахових наукових виданнях, визначених МОН України, 7 статей у закордонних виданнях), оприлюднені в 10 тезах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 52,8 умов. друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження, побудована за проблемно-хронологічним принципом. Робота складається з вступу, шести розділів (18 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (856 найменувань), додатків (8 на 22 стор.). Загальний обсяг роботи становить 549 сторінок, з них основного тексту – 398 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет, методологічну основу, хронологічні і географічні межі, розкрито наукову новизну і практичне значення результатів дослідження, подано інформацію про їх апробацію і структуру роботи.

Перший розділ «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологія дослідження» містить історіографічний огляд напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників проблеми, класифікацію та огляд джерел, теоретико-методологічну основу дослідження.

У підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки проблеми дослідження» розглянуто праці дослідників за такими групами – українська і зарубіжна (британська, американська, європейська континентальна та російська) історіографія. Кожна з них поділена на підгрупи: 1) праці з історії формування зовнішньополітичного і безпекового виміру Європейського Союзу, які містять значимі для дослідження факти, висновки та узагальнення; 2) публікації з історії зовнішньої політики Великої Британії на європейському напрямі, її участі в європейській інтеграції; 3) роботи, присвячені конкретно проблематиці участі королівства у СЗППБ ЄС.

Серед публікацій *українських фахівців* з історії СЗППБ ЄС відзначимо першу у вітчизняній історіографії монографію А. Мартинова, в якій розглянуто історичні передумови формування, нормативно-інституційні механізми і напрями реалізації цього сегмента функціонування Європейського Союзу¹. Дослідники В. Руда і Л. Чекаленко представили аналіз історичних аспектів розвитку СЗППБ ЄС в контексті трансформацій новітньої системи міжнародних відносин, огляд етапів розвитку зовнішньої політики Європейських Співтовариств до заснування Європейського Союзу. Дослідженню історії формування механізмів реалізації зовнішньополітичного виміру євроінтеграції (Європейської служби зовнішніх дій) приділили увагу В. Циватий та О. Шаповалова. Історико-правовий та політико-

¹Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті р.р. ХХ ст. – 10-ті р.р. ХХІ ст.). Погляд з України: монографія. К.: Інститут історії України НАН, 2009. 262 с.

інституційний аналіз розвитку СЗППБ ЄС запропонували М. Микієвич, Є. Рябоштан, Є. Шелудченкова.

Процеси становлення і розвитку Європейської (Спільної) політики безпеки та оборони ЄС стали предметом вивчення О. Александрова, К. Вовченка, Г. Заворітні, В. Леонова, Є. Магди, В. Маркелова, А. Павленка, Т. Сауляка, О. Семенюка, О. Чумаченка. В публікаціях цих авторів міститься інформація про участь Великої Британії у формуванні координаційно-управлінських і військових структур Євросоюзу.

Дослідження участі інших провідних держав ЄС (насамперед Франції і ФРН) у розбудові СЗППБ ЄС та окремих аспектів їх співпраці з Великою Британією представлені працями К. Гордієнка, С. Кондратюка, М. Корюкалова, В. Кравченка, А. Кудряченка, А. Тюшки, О. Шаповалової. У процесі дослідження європейської політики Великої Британії з огляду на специфіку її міжнародних пріоритетів необхідно враховувати позицію адміністрацій США щодо становлення військового виміру Європейського Союзу, яку досліджували М. Миронова, І. Онищенко, Д. Скляренко. Значення американсько-британських відносин у європейській політиці Сполученого Королівства висвітлюється у працях М. Володіної, Т. Кандуби, С. Пик, М. Русанової.

Окрему підгрупу української історіографії формують праці дослідників історії розширення Європейського Союзу та його політики «сусідства». Свій вклад у дослідження цього напрямку діяльності об'єднання, в якому активну позицію займала Велика Британія, зробили Т. Герасимчук, Є. Кіш, В. Копійка, І. Тодоров, В. Халаджі. Однак у працях вказаних дослідників ролі Великої Британії приділено незначну увагу. Спеціальне дослідження проблематики внеску королівства у процес розширення Європейського Союзу запропонував І. Черінко. Автор не розглядає розширення Союзу як складову його зовнішньої і безпекової політики, а сама праця має політологічне, а не історичне спрямування.

Дослідження історії участі Сполученого Королівства у процесах європейської інтеграції здійснювали Т. Гогунська, В. Копійка, В. Крушинський, О. Неприцький, І. Храбан, Н. Яковенко, у працях яких представлено результати дослідження окремих аспектів зовнішньополітичної діяльності британських урядів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в контексті загальної історії участі королівства у ЄЕС/ЄС. Однак дослідники недостатньо уваги приділили аналізу розвитку СЗППБ ЄС та участі в ній Великої Британії. Зазначені питання розглядаються фрагментарно в контексті загальної інформації про історію членства королівства в ЄЕС/ЄС. Окремі розділи монографії С. Віднянського та А. Мартинова присвячені ідеологам новітньої зовнішньої політики Великої Британії У. Черчиллю і М. Тетчер, їх поглядам на інтеграційні процеси в Західній Європі². В біографічних нарисах подано історичний аналіз концептуальних засад і практики зовнішньої політики королівства.

Серед досліджень, в яких знайшли певне висвітлення проблеми участі Великої Британії у формуванні і розвитку СЗППБ ЄС, одними з перших стали

² Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Києво-Могилянська Академія, 2011. 395 с.

роботи О. Неприцького, В. Крушинського, Л. Ямпольської, Н. Яковенко³. У них в різній мірі представлено розгляд оборонної політики Європейського Союзу і впливу на неї Великої Британії. Питання участі королівства у розвитку СЗППБ ЄС як складової функціонування об'єднання не стали окремим предметом дослідження. Висвітлення участі Британії в європейській оборонній політиці зводиться до огляду відносин між США, НАТО і ЗЄС. Відсутній аналіз внеску королівства у конкретні зовнішньополітичні акції Євросоюзу, розвиток його військово-технічного потенціалу, східноєвропейську політику ЄС, а політика розширення не розглядається як частина СЗППБ. Хронологічні рамки вказаних досліджень обмежені 2003 роком. Найбільшу увагу приділено залученню королівства до Європейської політики безпеки та оборони (далі – ЄПБО) ЄС у період правління урядів Т. Блера.

Окреме дослідження, присвячене порівняльному аналізу зовнішньополітичних стратегій Франції, Німеччини та Великої Британії в контексті розвитку СЗППБ ЄС, представила О. Романова⁴. Незважаючи на поданий фактаж, у дослідженні розгляд британського підходу до формування і здійснення зовнішньої політики ЄС є надто загальним. Автор ігнорує питання участі Великої Британії в конкретних міжнародних акціях об'єднання. Залишилися невисвітленими питання практичної участі королівства у політиці розширення і східноєвропейській політиці Союзу, їх впливу на формування стратегії відносин ЄС з Україною. Відсутня періодизація участі держави у цій сфері функціонування Європейського Союзу. Незважаючи на значну увагу до безпекової проблематики, поза увагою автора роботи опинилися проблеми участі Британії у військово-технічній співпраці держав ЄС та його миротворчій діяльності. Верхня хронологічна межа дослідження – 2004 рік, що виключило можливість розкриття європейської стратегії третього уряду Т. Блера (2005-2007 рр.), урядів Г. Брауна і Д. Кемерона. Тому загалом розгляд внеску держави у розвиток СЗППБ ЄС в роботі О. Романової має спрощений характер. До того ж дисертація має політологічну спеціалізацію.

Отже, констатуємо недостатній рівень історичної розробки проблеми в українській історіографії. В наявних публікаціях практично відсутній аналіз участі держави в міжнародних проектах Євросоюзу (насамперед такому важливому для України, як Європейська політика сусідства), висвітлення історії військово-технічної співпраці держав ЄС, проведення військових операцій і гуманітарних місій під егідою Союзу та участі в них британської сторони, ролі Великої Британії у відносинах об'єднання з Росією, європейської політики урядів Г. Брауна і Д. Кемерона.

³ Неприцький О.А. Велика Британія та європейська інтеграція (90-ті рр. ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Х., 2003. 230 с.; Крушинський В.Ю. Великобританія в європейських інтеграційних процесах: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04. К., 2004. 471 с.; Ямпольська Л.М. Інтеграційні процеси в Європі та Велика Британія (1973–1997 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 – «Всесвітня історія». К., 2004. 23 с.; Яковенко Н.Л. Європейська інтеграційна політика Великої Британії та міжнародні чинники її формування (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 – «Всесвітня історія». Донецьк, 2005. 38 с.

⁴ Романова О.В. Зовнішньополітичні стратегії Франції, Німеччини і Великобританії у контексті розвитку й імплементації СЗБП ЄС: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Одеса, 2008. 181 с.

Групу *британських дослідників* історії становлення і розвитку СЗППБ ЄС представляють монографічні дослідження Ч. Гранта, Ф. Кемерона, Дж. Ховарта, на сторінках яких певне висвітлення знайшла проблема участі Великої Британії у зовнішньополітичному та безпековому вимірі євроінтеграції в контексті новітніх тенденцій розвитку міжнародних відносин на межі ХХ–ХХІ століть, утвердження Європейського Союзу на арені світової політики, еволюції механізмів Спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Загальну проблематику історії участі Великої Британії у європейській інтеграції розробляють С. Волл, Х. Воллес, А. Гіддес, Р. Купер, Д. Рейнольдс, Дж. Стефен, Д. Чайлдз. В їх публікаціях присутня інформація про участь королівства у формуванні зовнішньополітичних механізмів ЄС.

При аналізі британської історіографії проблеми необхідно врахувати ідеологічні і партійно-політичні уподобання окремих авторів та дослідницьких центрів, які на пряму вплинули на сприйняття і трактування євроінтеграційної тематики, участі Великої Британії у процесах регіональної інтеграції. Це пояснюється історично суперечливим ставленням до них британського суспільства. Велика Британія відома специфічним сприйняттям регіональної інтеграції, яке отримало популярну назву «євроскептицизм». Тому публікації її дослідників часто відображають суб'єктивне сприйняття проблематики, яке можна трактувати як «єврооптимістичне» або «євроскептичне».

Варто відзначити дослідження історії європейської політики британських урядів і ролі в ній прем'єр-міністра. Історичному аналізу урядування Дж. Мейджора приділили увагу Д. Каванаг, А. Селдон (офіційний біограф прем'єр-міністра), М. Холмс. Висновки перших двох авторів є позитивними і лояльними до діяльності уряду та його глави, а другого – критичними, але заангажованими ідеями крайнього євроскептицизму.

Значну увагу британські історики приділили змінам у відносинах Великої Британії та ЄС у період правління лейбористських урядів Т. Блера. Найбільш відомими публікаціями стали колективна монографія за редакцією А. Селдона і Д. Каванага, напрацювання П. Вільямса, В. Воллеса, Дж. Гаскарта, Ч. Гранта, О. Даддова, А. Дейтон. Зовнішня політика нетривалого періоду уряду Г. Брауна стала предметом вивчення Р. Вайтмена та К. О'Доннел. Критичним та водночас проєвропейським підходом до вивчення європейської політики урядів Д. Кемерона відзначаються праці Дж. Аскс, С. Джонстона, Т. Олівера, К. Хюджеса. Членство королівства в ЄС розглядається дослідниками як чинник попередження розвитку СЗППБ ЄС всупереч інтересам НАТО, а ймовірний вихід з об'єднання трактується як посилення загальної тенденції останнього півстоліття – неухильного зменшення міжнародного впливу Великої Британії.

Історію впливу США на європейську політику Великої Британії та інтеграційні процеси загалом досліджували Дж. Дамбрел, А. Кір, С. Слоан, П. Харріс, які обґрунтували потребу активізації британської дипломатії на американському і європейському напрямках без їх протиставлення.

Проблемі участі Великої Британії у розвитку СЗППБ ЄС, яка стала окремим предметом дослідження британських вчених, приділили увагу А. Дейтон і Дж. Шарп. Особливою популярністю в британській історіографії відзначається

тематика трансформації підходів Великої Британії до розбудови СЗППБ ЄС у період урядування Т. Блера (Г. Андреані, Ч. Бертрам, Р. Вайтмен, Ч. Грант, Дж. Ховарт та ін.). Європейській оборонній співпраці і ролі Великої Британії в її розвитку приділили окрему увагу Т. Гарден, М. Оукс, А. Форстер. Показано відмінні позиції провідних політичних партій країни, реакцію керівництва США на розвиток європейської інтеграції у сфері безпеки та оборони. Питання співробітництва Великої Британії і Франції з питань СПБО, яке мало винятково важливе значення для становлення політики безпеки та оборони Європейського Союзу, формування досвіду та окреслення перспектив розвитку СЗППБ в контексті процесу «Brexit», привернули увагу Р. Бальфура, І. Бонда, Т. Валасека.

В американській історіографії проблемі розвитку СЗППБ ЄС та участі у цьому процесі Великої Британії приділили не надто велику увагу. Формування СЗППБ розглядається переважно в контексті трансатлантичних відносин. Історію розвитку відносин між США і ЄС, вплив американського чинника на становлення політики безпеки та оборони Союзу розглядають П. Кеннеді, Е. Моравчик, С. Слоун. Значний вклад в аналіз процесів європейської політичної інтеграції, дослідження ролі ЄС та Великої Британії в системі міжнародних відносин здійснив у своїх працях З. Бжезінський. За його оцінками, Британія з огляду на неухильне зниження її міжнародного впливу не має альтернативи збереженню членства в механізмах ЄС та особливого статусу в об'єднанні завдяки відносинам з США. Аналітик розглядав ЄС як потенційно рівноправного з США суб'єкта міжнародних відносин.

Серед досліджень історії СЗППБ ЄС відзначимо праці Д. Мікса і М. Сміта. Дослідники критично підійшли до аналізу здобутків і труднощів розвитку зовнішньополітичного виміру об'єднання, історію творення якого прослідкували від кінця 1950-х рр. Однак роботи цих авторів стосуються насамперед історії інституційного розвитку СЗППБ ЄС. Європейський Союз розглядається як потенційний глобальний актор системи міжнародних відносин, який пробує поширити свою могутність на сферу зовнішньої політики і безпеки. Роль Великої Британії у формуванні та реалізації зовнішньої політики і політики безпеки Європейського об'єднання представлена дуже побіжно. Дослідники І. Г'ярматі, С. Макнамара, М. Матіопулос прослідкували історію перших років формування ЄПБО/СПБО ЄС наприкінці 1990-х років. Європейський Союз розглядається як потенційний глобальний актор системи міжнародних відносин, який пробує поширити свою могутність на сферу зовнішньої політики і безпеки.

У працях американських дослідників помітне трактування СЗППБ ЄС як противаги чи навіть потенційного суперника американському міжнародному впливу. Внесок Великої Британії у розвиток СЗППБ ЄС не став предметом спеціального дослідження. Певне висвітлення отримала історія американсько-британських відносин та їх вплив на становлення взаємин між ЄС і США.

Європейські континентальні дослідники приділили значну увагу історії СЗППБ. Серед них М. Арах, Ф. Бінді, Д. Греві, Д. Дайнен, Д. Кеоган, В. Лот. Особливу увагу привертає колективна монографія за редакцією Ф. Бінді, в якій висвітлено питання нормативно-інституційного становлення, реалізації основних напрямів СЗППБ ЄС, зокрема, розширення Євросоюзу та політики сусідства,

розвитку відносин об'єднання з США, Китаєм, країнами пострадянського простору та іншими державами різних регіонів світу⁵. Серія публікацій співробітників Інституту досліджень безпеки ЄС присвячена історії європейської військово-політичної інтеграції⁶. Однак у працях зазначених авторів згадки про роль Великої Британії в розвитку СЗППБ подані фрагментарно.

Проблеми становлення європейської політичної ідентичності, механізми проектування більш ефективних відносин ЄС і США у сфері безпеки в контексті історичного досвіду стали предметом аналізу экс-віце-канцлера ФРН Й. Фішера. Автор проаналізував процес становлення СПБО, політику розширення ЄС і констатує необхідність реалізації диференційованої інтеграції. Експерт небезпідставно розглядає Велику Британію як «другу лінію» регіональної традиції із відмінним від держав континенту історичним досвідом, що пояснює специфіку її новітньої європейської політики.

Дослідженню загальної історії європейської політики Великої Британії та участі країни в європейській політичній інтеграції приділили увагу Х. Ларсен, К. Опперман, Б. Перісч. Критичний аналіз політики урядів Т. Блера щодо реалізації ідеї європейської політичної інтеграції запропонували Я. Девідсон та Я. Техау.

Серед небагатьох публікацій, присвячених конкретно темі участі Великої Британії у СЗППБ ЄС, відзначимо брошуру С. Лена, в якій представлено короткий огляд підходів Великої Британії, Франції і Німеччини як єдиних в ЄС «глобальних акторів» у формуванні та реалізації міжнародної політики об'єднання⁷. Автор констатував відсутність єдності поглядів керівництва цих держав на завдання і перспективи розвитку європейської зовнішньої та безпекової політики. Стверджується, що британське керівництво розглядало потенціал СЗППБ виключно з огляду на власні міжнародні інтереси.

У публікаціях європейських дослідників на тему участі Великої Британії у СЗППБ ЄС домінують питання безпеки та оборони. Серед них напрацювання С. Біскопа, Д. Петерса, К. Язвінські, в яких представлено концептуальний аналіз позиції Великої Британії у процесі формування військово-політичної складової діяльності ЄС у 1990-х – на початку 2000-х років та її трансформацій, роль держав у відносинах ЄС з ЗЄС і НАТО. Однак дослідники не приділили увагу питанням внеску королівства у східноєвропейську політику ЄС і політику розширення, військово-технічну співпрацю держав-членів і миротворчу діяльність об'єднання.

Окремим предметом зацікавлення європейської науково-експертної спільноти стала французько-британська військово-політична співпраця, новий виток розвитку якої розпочався у результаті підписання Лондонських домовленостей 2010 року. Цю тему досліджували Б. Гоміс, А. Реттман.

⁵ The Foreign Policy of the European Union Assessing Europe's Role in the World / ed. F. Bindi. Washington: Brookings Institution Press, 2010. 367 p.

⁶ Schmitt B. European capabilities: how many divisions? // EU Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004) / ed. by N. Gnesotto. Paris, 2004. pp. 89-110; Keohane D. 10 years after St. Malo. Paris, 2008. 2 p.; European Security and Defence Policy the first 10 years (1999-2009) / ed. by G. Grevi, D. Helly and D. Keohane. Paris, 2009. 448 p.

⁷ Lehne S. The Big Three in EU Foreign Policy. Washington: The Carnegie Papers, July 2012. 32 p.

Дослідники акцентують увагу на відсутності єдності серед сторін переговорів щодо майбутнього безпекової складової ЄС і деструктивній позиції Д. Кемерона, яка проявилася у блокуванні усіх ініціатив в частині військової кооперації.

Отже, дослідження тематики європейської політичної інтеграції, історичних витоків формування і розвитку СЗППБ ЄС та внеску Великої Британії у ці процеси стали невід'ємною частиною західної історіографії. Найбільшу увагу тематиці приділили європейські континентальні і британські вчені. Західні дослідники надають перевагу історії військової складової ЄС. Констатуємо недостатній рівень висвітлення історії участі Великої Британії у СЗППБ періоду урядів Д. Кемерона. Переважній більшості праць бракує детального аналізу конкретних проявів впливу Великої Британії на зовнішньополітичну і безпекову складову функціонування Євросоюзу в його практичній міжнародній діяльності, ґрунтовного аналізу участі королівства у військово-технічній співпраці держав-членів і миротворчій діяльності об'єднання. В західній історіографії відсутнє комплексне монографічне дослідження, присвячене участі Великої Британії у СЗППБ ЄС.

В *російській науці* з радянських часів склалася потужна наукова школа європеїстики, в якій чільний сегмент формують дослідження новітньої історії держав Західної Європи, історії європейської інтеграції. Традиційно особливий інтерес російських дослідників європейської історії спрямований на Велику Британію, яка в силу своїх амбіцій світової держави і специфічних державотворчих традицій завжди відігравала неординарну роль в політичних та економічних процесах регіону.

В групі загальних праць з розвитку СЗППБ ЄС виділимо напрацювання співробітників Інституту Європи РАН за редакцією Ю. Борко, дослідників О. Барабанова, Р. Лобанова, В. Тіхової, М. Троїцкого, С. Уткіна, Т. Юр'євої. Серед широкого комплексу історичного матеріалу в них підняті питання позиції Великої Британії щодо формування зовнішньополітичного виміру інтеграції. Окрему комплексну монографію з історії формування і розвитку СПБО ЄС представив академік РАН В. Журкін⁸. Однак автор незначну увагу приділив країнознавчому аспекту дослідження проблеми, зокрема, ролі Великої Британії у становленні СПБО ЄС. Загальні аспекти розвитку СПБО досліджували К. Арсланова, Н. Власов, І. Годенов, І. Іванов, С. Коварській, К. Малигін, Д. Мацепуро, А. Павлов.

Певну увагу дослідженню історії взаємодії Великої Британії з головними партнерами по ЄС з питань розвитку зовнішньої і безпекової політики Євросоюзу приділили дослідники історії зовнішньої політики Франції, ФРН та Італії (Т. Зверєва, Е. Обичкіна, Ю. Рубінській, В. Русскова, О. Семенов, А. Язькова).

У контексті аналізу європейської політики Великої Британії певне значення мають праці з історії відносин Європейського Союзу з США і НАТО Д. Казанчева, М. Троїцкого, Н. Тузовскої, В. Цикало.

⁸ Журкин В.В. Военная политика Евросоюза. М.: Междунар. отношения: Институт Европы РАН, 2014. 256 с.

Проблематика розширення ЄС і реалізації Європейської політики сусідства (в тому числі щодо держав пострадянського простору) знайшла висвітлення у працях І. Болгової, А. Браніцко, П. Корзуна, А. Сербіної, А. Стрелкова, В. Федорцева. Однак позиція керівництва Великої Британії із зазначених проблем згадана на рівні одиничних фактів за відсутності системних узагальнень.

Ряд досліджень російських британістів стосуються історії участі Великої Британії в євроінтеграції у партійно-політичному вимірі. Підходи британських консерваторів і лейбористів до регіональної інтеграції у 1990–2000-х рр. проаналізували Д. Брункевич і Л. Кузьмічова. Вплив американсько-британських відносин на участь королівства в євроінтеграції досліджували Т. Андреева, М. Мінаєв, А. Шамгунова. Аналіз історії європейської політики урядів Т. Блера представили А. Валуєв, А. Громико, А. Терентьев.

Історичний аналіз передумов участі Британії в СЗППБ ЄС запропонували Т. Андреева, А. Громико, І. Девішев, Ю. Єлохіна, Н. Капітонова, М. Ліпкін. Участь Великої Британії у СЗППБ ЄС на початку 1990-х рр. вивчали Т. Андреева та С. Очканов. Однак вони не здійснили конкретного аналізу впливу Великої Британії на формування і розвиток СЗППБ ЄС з огляду на знакові події в системі міжнародних відносин останнього десятиліття ХХ ст., наприклад, конфлікту на Балканах. Дослідники А. Валуєв, Л. Кузьмічова, А. Морозов, І. Яньшина розглянули трансформації підходів лейбористських урядів Т. Блера у 1997–2005 рр. щодо розвитку СЗППБ ЄС в загальному контексті участі Великої Британії в регіональній інтеграції. Їх аналіз зовнішньої політики і політики безпеки ЄС зводиться до розгляду внеску королівства у формування інституційних засад СЗППБ, творення військово-політичних механізмів функціонування ЄПБО/СПБО. Відзначимо колективні напрацювання співробітників Інституту Європи РАН та Інституту міжнародної економіки і міжнародних відносин РАН, в яких представлено аналіз європейської політики уряду Д. Кемерона на початковому етапі його діяльності (2010–2011 рр.), в тому числі щодо СПБО ЄС⁹. Участь британської сторони в миротворчих місіях Європейського Союзу досліджувала Т. Андреева. Ретроспективний аналіз стратегії британських урядів щодо розвитку СЗППБ у першому десятилітті ХХІ ст. представили К. Годованюк і А. Третьяков.

Отже, проблематика євроінтеграції набула популярності в когорті російських вчених. Значну увагу фахівців привернула європейська політика урядів Великої Британії. Тема участі Сполученого Королівства у СЗППБ ЄС увійшла до переліку тем досліджень російських європейців і британістів, але не стала пріоритетною і залишається недостатньо розробленою. Про це свідчить відсутність спеціальних комплексних публікацій. Російські дослідники надають перевагу вивченню військово-політичної складової СЗППБ. Практично не висвітлені питання східноєвропейської політики Британії, її участі в політиці сусідства. Недостатньо досліджена роль королівства у миротворчих акціях ЄС і

⁹ Европейский Союз и региональные конфликты / Н.К. Арбатова, А.М. Кокеев. М.: ИМЭМО РАН, 2011. 143 с.; Безопасность Европы / под ред. В.В. Журкина. М.: Весь Мир, 2011. 752 с.

військово-технічній співпраці держав об'єднання, політика щодо СЗППБ від середини 2000-х років.

Підрозділ 1.2. «Джерельна база дослідження» містить розгляд використаних джерел, які класифіковані на вісім груп.

До першої групи належать матеріали фондів архівів України та Великої Британії. Насамперед це численні неопубліковані документи фондів Відділу державного архіву МЗС України. Серед них – матеріали Посольства України у Великій Британії та керівництва Міністерства закордонних справ України, зокрема: листи та інформаційні повідомлення послів України у Великій Британії керівництву МЗС України; витяги із щоденників міністрів закордонних справ та їх заступників, постійних представників, радників-посланників і тимчасових повірених, послів України у Великій Британії; прес-релізи Посольства України у Великій Британії. До цієї групи належать електронні фонди Британського національного архіву (фонд уряду Сполученого Королівства), що містять важливі для дослідження матеріали про діяльність урядів У. Черчилля, Г. Макміллана, Т. Блера, Г. Брауна, інших провідних постатей новітньої історії країни¹⁰. Важливими для дослідження стали оприлюднені матеріали архівних фондів М. Тетчер, розміщені на офіційному Веб-сайті «Фонд Маргарет Тетчер»¹¹. Певну цінність становлять ресурси он-лайн збірки архівних матеріалів «British Political Speech» та «UKPOL. Political Speech Archive», на яких розміщені історичні промови провідних партійних і державних діячів Сполученого Королівства від початку ХІХ ст.

Другу групу джерел сформували документи органів державної влади Великої Британії, які включають: а) документи Британського парламенту (стенограми засідань Палати громад і Палати лордів, звіти про слухання в парламентських комітетах); б) офіційні заяви Офісу прем'єр-міністра, Міністерства закордонних справ та у справах Співдружності (Форін офісу), Міністерства оборони; в) стенограми офіційних виступів і заяв британських високопосадовців (У. Черчилля, Г. Макміллана, М. Тетчер, Дж. Мейджора, Т. Блера, Дж. Стро, Г. Брауна, У. Хейга, Д. Кемерона), доповіді прем'єр-міністрів на засіданнях парламенту; г) стратегічні документи із зовнішньої та оборонної політики («Стратегії зовнішньої політики», «Стратегії безпеки та оборони», «Огляди безпеки та оборони»), «Білі книги» участі у Міжурядових конференціях ЄС, програми діяльності британських урядів);

Третю групу джерел склали офіційні матеріали Європейських Співтовариств/Європейського Союзу: а) базові договори Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Союзу; б) документи інституцій ЄС; в) стратегічні документи (Європейська стратегія безпеки 2003 р., Глобальна стратегія для зовнішньої і безпекової політики 2016 р.);

До четвертої групи належать документи інших міжнародних організацій, які стосуються формування СЗППБ ЄС і членами яких є або була Велика Британія. Це документи Західноєвропейського Союзу, представлені установчими

¹⁰ The National Archives. URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk/webarchive/>

¹¹ Margaret Thatcher Foundation. Thatcher Archive. URL: <http://www.margaretthatcher.org/archive>

договорами організації, програмними документами, деклараціями самітів глав держав та урядів. Матеріали НАТО представлені стратегічними документами організації (Стратегічні концепції 1991, 1999 та 2010 років, тощо), договірними актами з Європейським Союзом.

П'ята група представлена документами міждержавних зустрічей на найвищому рівні та неофіційних міждержавних зустрічей дво- і багатостороннього рівнів. До таких належать укладені декларації і заяви сторін численних французько-британських двосторонніх зустрічей, самітів глав держав та урядів «великої трійки» ЄС та іншого формату. До цієї групи належать протокольні заяви двосторонніх міждержавних зустрічей на рівні США – Велика Британія та Велика Британія – Франція.

Шосту групу джерел сформуvalи документи провідних політичних партій Великої Британії, до яких належать: передвиборчі маніфести Консервативної партії, Лейбористської партії і Партії ліберальних демократів; заяви лідерів партій на партійних конференціях, у засобах масової інформації.

Сьома група представлена працями (в тому числі мемуарами) провідних державних діячів Великої Британії (Е. Хіт, Д. Оувен, М. Тетчер, Т. Блер). Ця група джерел дає змогу з'ясувати погляди провідних британських державних діячів і мотиви прийняття ними ключових рішень, особливості формування урядового зовнішньополітичного курсу Великої Британії щодо європейської інтеграції. Особливості міжнародної політики США, їх відносин з Великою Британією і Євросоюзом у період правління Дж. Буша-молодшого можна простежити в його мемуарах. Ці джерела відзначаються великою долею суб'єктивності, що зумовлює застосування критичного підходу до їхнього аналізу і використання.

До восьмої групи належать інформаційно-аналітичні матеріали британських та американських друкованих засобів масової інформації, офіційних періодичних видань Європейського Союзу, провідних інформаційних агентств та Веб-порталів. Використано матеріали британських періодичних видань «Times», «The Financial Times», «The Guardian», «The Independent», «The Economist», «The Sunday Times», «The Telegraph», «Daily Mail», американських часописів «The Washington Post», «The Washington Quaterly», «The New York Times», «Los Angeles Times», «National Review». Періодика ЄС/ЄС представлена виданнями «Bulletin of the European Communities», «Official Journal of the European Union», «European Security Review», «European Defence Matters», «Євробюлетень». Під час дослідження використано публікації інформаційного видання «НАТО Ревю». В усіх виданнях опубліковані інформаційні та аналітичні статті з проблем розвитку зовнішньополітичної і військової діяльності Євросоюзу, співпраці ЄС і НАТО, зовнішньої політики Великої Британії, її взаємин з об'єднанням.

До інформаційних матеріалів інституцій ЄС належать статистичні звіти, що публікуються в офіційному журналі Європейської Комісії «Eurobarometer». Серед електронних недержавних порталів відзначимо інформаційні матеріали ресурсу «UK Defence Forum», сайтів «EU Observer», «European Geostrategy», «Британсько-американської інформаційної ради з безпеки» («British American Security Information Council»), американських фондів «The Heritage Foundation» і «Carnegie

Europe», британського «Центру європейських реформ» («Centre for European reform»). Відзначимо ресурси провідних інформаційних агентств «BBC News», «Reuters», «Deutsche Welle», Інтернет-видання «Європейська правда».

Опрацювання комплексу джерел дало змогу досягнути мети дослідження, вирішити поставлені завдання і сформулювати обґрунтовані висновки.

У підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади дослідження» показано специфіку та структуру СЗППБ як окремої сфери європейських інтеграційних процесів і функціонування Європейського Союзу. Подано авторське визначення понять «Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу». Сформульовано перелік та представлено характеристику головних принципів новітньої зовнішньої політики Великої Британії, які визначали стратегію британських урядів щодо участі у СЗППБ ЄС. Запропоновано дефініцію поняття «атлантизм». Визначальними чинниками формування позиції керівництва держави і ставлення громадськості країни до участі у СЗППБ ЄС стали специфічна природа цієї сфери діяльності об'єднання, вплив британського євроскептицизму та тісні зв'язки Великої Британії з США.

З огляду на розглянуті концептуальні засади, специфіку предмета, мету і завдання дослідження у процесі його здійснення виникла необхідність застосувати комплекс наукових принципів, підходів і методів.

Використання принципу історизму дало можливість простежити генезу СЗППБ ЄС, виявити її конкретно-історичну обумовленість, дослідити причини і характер трансформацій позиції урядів, провідних політичних сил і громадськості Великої Британії щодо участі країни у цьому напрямі діяльності об'єднання у різні періоди її новітньої історії. Дотримання принципу всебічності вивчення проблеми відбулося шляхом виявлення сутності, різноманіття факторів розвитку та зв'язків пізнаваних явищ і процесів, залучення до дослідження широкої джерельної бази, врахування досягнутого рівня наукового знання і поглядів провідних дослідників проблеми. Принцип проблемності дозволив критично осмислити процеси зародження, становлення і розвитку системи зовнішньополітичної діяльності ЄС, участі в ній Великої Британії у змінюваних зовнішніх і внутрішніх умовах на різних історичних етапах, зробити висновки про здобутки і прорахунки урядів Великої Британії, оцінити роль королівства у розвитку зовнішньополітичного потенціалу Європейського Союзу. Принцип багатофакторності обумовив врахування комплексу внутрішньодержавних і зовнішніх (міжнародних) чинників, які впливали на політику Великої Британії щодо формування і розвитку СЗППБ ЄС. Застосування системного підходу дозволило розглядати історію участі Великої Британії у СЗППБ ЄС як елемент історії її зовнішньої політики і міжнародних відносин. Європейська політика держави на рівні відносин з ЄС і функціонування СЗППБ трактується як складна дворівнева система із своєю організаційною структурою, спільними чинниками розвитку, механізмами взаємовпливу. Діалектичний підхід дав можливість розглядати СЗППБ як динамічну систему історично сформованих механізмів відносин між державами, інституціями ЄС і третіми сторонами з точки зору трансформацій інтересів та підходів політикуму королівства до процесів європейської інтеграції.

Для дослідження проблеми використано ряд загальнонаукових методів. Діалектичний метод дозволив прослідкувати генезу зовнішньополітичної складової ЄС та динаміку участі в ній Великої Британії. Застосування методів логіки (індукції і дедукції, класифікації, аналогії тощо) допомогло у визначенні об'єкта і предмета дослідження, встановленні конкретних прикладів впливу офіційного Лондона на функціонування зовнішньої політики ЄС, формулюванні теоретичних узагальнень та висновків. Методи системного і структурно-функціонального аналізу застосовано під час дослідження внеску Великої Британії в історію інституційного становлення СЗППБ, розвитку відносин об'єднання з третіми країнами і міжнародними організаціями. Використання методу моделювання дало можливість сформулювати цілісне уявлення про інституційно-функціональну структуру зовнішньої і безпекової політики ЄС. Статистичний метод дозволив оперувати кількісними параметрами при аналізі внеску цієї держави у розбудову військово-оборонного комплексу ЄС. Завдяки термінологічному методу запропоновано авторське формулювання дефініцій ключових для розкриття теми і неоднозначно трактованих в сучасній історіографії термінів «Спільна зовнішня політика і політика безпеки ЄС» та «атлантизм».

У процесі дослідження проблеми участі Великої Британії у СЗППБ ЄС використано групу спеціально-історичних наукових методів. На основі застосування історико-генетичного методу прослідковано історичні витoki позиції Великої Британії щодо розвитку зовнішньополітичної складової європейської інтеграції. Завдяки застосуванню методу проблемно-хронологічного аналізу вдалося: виявити трансформації підходів британського керівництва, політикуму і громадськості до зовнішньополітичного виміру європейського об'єднання на різних історичних етапах його розвитку; прослідкувати динаміку процесу східного розширення ЄС та ролі Великої Британії у цьому процесі; дослідити роль Великої Британії в еволюції СПБО та формуванні відносин між ЄС і НАТО; проаналізувати внесок Сполученого Королівства у розвиток співпраці держав-членів Європейського Союзу у військово-технічній галузі і миротворчій діяльності (діахронний аналіз); співставити дії Сполученого Королівства щодо розбудови СЗППБ ЄС з позиціями і діями його головних європейських партнерів Франції і ФРН (синхронний аналіз). Метод періодизації використаний при виділенні загальних періодів участі Великої Британії у процесах європейської інтеграції, періодів участі держави у СЗППБ ЄС. Метод дискриптивного аналізу дозволив встановити конкретні факти і події у процесі реалізації зовнішньополітичних пріоритетів Великої Британії, участі королівства в регіональних інтеграційних процесах, їх зовнішньополітичному вимірі. Завдяки порівняльно-історичному методу проведено компаративний аналіз підходів Великої Британії до розбудови зовнішньополітичної складової ЄС та інших провідних учасників процесу – Франції і Німеччини. Застосування історико-типологічного методу дозволило підтвердити розрізнення відмінних історичних моделей міжнародних альянсів Сполученого Королівства і типів участі в європейській інтеграції – німецького, французького і британського. Використання методу історичної герменевтики передбачало тлумачення текстів виступів

британських і зарубіжних посадовців і політиків, нормативних актів, програм політичних партій тощо.

Міждисциплінарний підхід дозволив використати окремі методи інших наук, зокрема, політології (інституційно-порівняльний аналіз, івент-аналіз), елементи політичного моделювання і прогнозування), права (історико-правовий, тлумачення правових норм).

У другому розділі **«Еволюція британських підходів до європейської політичної інтеграції у 1940 – 1980-х роках»** представлено аналіз передумов формування СЗППБ та участі Великої Британії у творенні цього напрямку діяльності Європейського Союзу, впливу європейської політичної інтеграції на систему міжнародних стратегічних союзів держави.

Підрозділ 2.1. «Позиція британського суспільства і політичних партій щодо європейської політичної інтеграції» висвітлює історичні витоки ідеї європейського політичного об'єднання, його зовнішньополітичного і безпекового виміру в контексті складного процесу залучення Великої Британії до процесів європейської інтеграції. Встановлено, що, незважаючи на досягнутий позитивний консенсус в британському політикумі щодо залучення королівства до зовнішньополітичної кооперації держав ЄЕС, це питання не знаходило значних відгуків в широких суспільних верствах, підтримувалося переважно політичною і бізнес-елітою, частиною дипломатів нової генерації. Стримуючим чинником поширення об'єктивної інформації про Співтовариство була євроскептична британська преса.

У підрозділі 2.2. *«Роль Великої Британії у формуванні механізмів зовнішньої і безпекової політики Європейських Співтовариств»* розкрито особливості впливу Сполученого Королівства на історичний процес пошуку державами Західної Європи моделі політичної інтеграції у повоєнні десятиліття. Констатовано, що британська політична стратегія взаємин з континентальною Європою др. пол. ХХ ст. еволюціонувала від дистанціювання від регіональних інтеграційних об'єднань до участі в них при намаганні пристосувати розвиток Європейських Співтовариств до своїх інтересів. Активна участь Великої Британії у становленні заснованого у 1970 році механізму Європейського політичного співробітництва як історичного попередника СЗППБ ЄС стала важливим засобом збереження позицій держави у міжнародних відносинах. Однак спроби британського керівництва відігравати провідну роль у політичній співпраці держав ЄЕС мали суперечливі результати. Протистояння уряду королівства автономізації європейської військової організації заклало суперечність у взаємодію держав регіону у сфері безпеки та оборони.

Підрозділ 2.3. «Зовнішньополітичне співробітництво держав-членів Європейських Співтовариств в системі стратегічних міжнародних союзів Великої Британії» містить результати дослідження кореляції участі Великої Британії у зовнішньополітичній діяльності ЄЕС та американсько-британських відносин, зв'язків країни в рамках Співдружності націй. Обґрунтовано, що європейський напрям в системі пріоритетів британської зовнішньої політики у 1960 – 1980-х рр. поступово витіснив на третій план Співдружність націй (концепція «трьох сфер впливу», проголошена У. Черчиллем у жовтні 1948 р.).

Однак участь в системі євроінтеграції все ж розглядалася як додаткова можливість посилення впливу в регіональній і світовій політиці після «особливих відносин» з США, що стало однією з причин дихотомії США – ЄЕС у зовнішній політиці держави. Утвердилася тенденція обмеження європейської політики офіційного Лондона домінантою атлантичної орієнтації.

У третьому розділі **«Вплив Великої Британії на формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу»** йдеться про історію британського впливу на політико-правову фіксацію СЗППБ в базових договорах Європейського Союзу. Обґрунтовано авторський варіант періодизації участі королівства у СЗППБ ЄС. Проаналізовано особливості політики урядів Дж. Мейджора, Т. Блера, Г. Брауна і Д. Кемерона щодо розвитку СЗППБ.

У підрозділі 3.1. *«Позиція Великої Британії щодо запровадження Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС в Маастрихтському договорі 1992 року»* розглянуто процес формування та реалізації позиції уряду королівства щодо закріплення цієї сфери функціонування ЄС на етапі розробки і прийняття Договору про Європейський Союз. Окрему увагу приділено політиці уряду Дж. Мейджора щодо визначення статусу Західноєвропейського Союзу та його взаємин з Європейським Союзом. Уряд консерваторів в умовах пошуків шляхів модернізації зовнішньої політики держави прагнув зберегти традиційні підходи до міжнародної політики і європейської безпеки, намагаючись вписати їх у нову систему міжнародних відносин. Тому перший період участі королівства у СЗППБ ЄС (1990-1997 рр.) визначений як традиціоналістський. У Лондоні прагнули обмежити компетенцію ЄС у сфері зовнішньої політики і безпеки на угоду атлантичним інтересам та цілісності державного суверенітету, хоча загалом позитивно сприймали співпрацю держав-членів об'єднання. Показано перші практичні кроки ЄС на міжнародній арені в рамках СЗППБ та участі в них Великої Британії. Проаналізовано роль ЄЕС/ЄС і тактику королівства у процесі врегулювання Балканського конфлікту 1991-1995 років.

Підрозділ 3.2. *«Британський вплив на структурні зміни в Європейському Союзі за Амстердамським 1997 року та Ніццьким 2000 року договорами»* містить аналіз причин і змісту трансформацій європейської політики Великої Британії, що відбулися після зміни уряду у травні 1997 р. і приходу до влади Лейбористської партії. Участь королівства в європейській політичній інтеграції отримала новий імпульс після періоду деградації відносин з ЄС упродовж останніх років правління консерваторів. Головним свідченням змін у ставленні офіційного Лондона до розбудови СЗППБ стала згода уряду лейбористів на початок функціонування СПБО, засвідчена на рівні французько-британської Спільної Декларації з європейської безпеки від 3-4 грудня 1998 року. Політичні домовленості лідерів провідних військових держав ЄС заклали початок практичного втілення ідей військово-політичної інтеграції. Укладення Декларації Сен-Мало стало початком еволюційно-прогресивного періоду участі королівства у СЗППБ ЄС (1998-2002 рр.). Уряд Т. Блера виявив політичну волю до зміни історичної ролі країни в європейській інтеграції, замінивши крайній євроскептицизм на прагматичний єврооптимізм, що мав на меті забезпечити королівству провідні позиції в регіональній політиці. При цьому позиції Великої

Британії при підписанні Амстердамського 1997 р. та Ніццького 2000 р. договорів ЄС засвідчили наступність у європейській політиці урядів незалежно від партійної належності. Під час міжнародної дискусії другої половини 1990-х – початку 2000-х років щодо розвитку військово-політичної складової ЄС лейбористський уряд виконав роль провідника новітньої американської (атлантичної) концепції безпеки, що відповідало оновленій стратегії «сполучного моста» між Європою і США. Активізація європейського напрямку зовнішньої політики урядів Т. Блера стала тактичним кроком, а не її концептуальною зміною.

У підрозділі 3.3. *«Роль Великої Британії у політичній інтеграції на етапі розробки і відхилення Конституційного договору ЄС 2004 року»* зазначено, що упродовж періоду підготовки нормативних змін в договорах ЄС роль Великої Британії у розвитку європейської політичної інтеграції була неоднозначною. Уряд продовжив активно підтримувати формування зовнішньополітичних і військових механізмів ЄС, скеровуючи їх в русло тісного партнерства з США і НАТО. Однак війна проти Іраку 20 березня – 1 травня 2003 р. засвідчила здатність британського політикуму пожертвувати інтересами держави на європейському напрямі на угоду відносинам з США. Розкол в ЄС і НАТО, формування планів військово-політичної коаліції держав Західної Європи без Британії засвідчили кризовий період (2003 р.) в історії її участі у СЗППБ ЄС. Хоча іракська криза не спричинила системного конфлікту між державами Європи, вона підтвердила слабкість міжнародного впливу ЄС. Невдалі спроби керівництва Франції і ФРН ініціювати запровадження моделі поглибленої інтеграції у сфері безпеки свідчили про неможливість розвитку СПБО без політичної підтримки і ресурсів Сполученого Королівства.

Активна роль Великої Британії в європейській політиці після іракської інтервенції 2003 року ознаменувала початок нового періоду в історії участі держави у СЗППБ ЄС, який можна охарактеризувати як реалістичний або прагматично-функціональний (2004-2010 рр.). Керівництво держави в ході «конституційного процесу» обрало помірковано-конструктивну тактику, погоджуючись на незначну централізацію управління СЗППБ, і відстояло свої головні позиції. Унаслідок невдалої ратифікації Конституційного договору ЄС у Франції і Нідерландах 29 травня і 1 червня 2005 р. відповідно уряд Т. Блера уникнув очікуваної для країни ролі найбільш проблемного учасника ратифікації. Хоча провал Конституційного договору не вплинув на продовження виконання Лондоном програм і проектів в рамках СЗППБ, розпочався процес відходу британського керівництва від стратегії лідерства в ЄС та як наслідок – від активної участі у розвитку цього напрямку функціонування Союзу.

У підрозділі 3.4. *«Участь Великої Британії в інституційно-правових змінах зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу в контексті прийняття та реалізації Лісабонського договору 2007 року»* зазначається, що характер участі британської сторони в розробці проекту Договору про реформи ЄС зустрів неоднозначні оцінки ролі самого прем'єр-міністра Т. Блера та уряду лейбористів в європейській політиці. Стратегія Лондона у відносинах з Брюсселем поступово зводилася до поміркованого євроскептицизму. Мета лідерства в ЄС після відставки Т. Блера 27 червня 2007 р. залишилася невиконаною, хоча країна

підтвердила своє місце серед провідних учасників об'єднання, насамперед на рівні СЗППБ. Прем'єр-міністру Г. Брауну вдалося зберегти особливий статус Британії в ЄС і відстояти ряд принципових позицій в частині СЗППБ. Однак попередній новаторський динамізм участі держави у СЗППБ був остаточно втрачений. З набранням чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. і завершенням тривалого правління Лейбористської партії у травні 2010 р. завершився прагматично-функціональний період участі королівства у СЗППБ ЄС (2004-2010 рр.).

Правління урядів консерватора Д. Кемерона (2010-2015 рр.; 2015-2016 рр.) можна охарактеризувати як скептично-інерційний для участі у СЗППБ ЄС і загалом членства держави в об'єднанні. У Лондоні знехтували можливостями на рівні ЄС, поставили під сумнів доцільність діяльності його зовнішньополітичних і безпекових структур, намагалися протиставити інтереси Великої Британії позиції об'єднання. Королівство завдяки перемозі євроскептичного популізму втратило шанс на лідерство в об'єднаній Європі в умовах загальної кризи інтеграції. Ревізіоністська політика консерваторів щодо ЄС мала підсумком референдум 23 червня 2016 р. щодо збереження членства країни в об'єднанні, за підсумками якого 51,9% учасників висловилися за вихід. Результати референдуму і відставка Д. Кемерона 13 липня 2016 р. відкрили перед Великою Британією та ЄС новий період в історії їх непростих відносин, пов'язаний з визначенням умов виходу королівства з Європейського Союзу, що офіційно розпочався 29 березня 2017 року.

Внаслідок виходу з ЄС британський політикум втратить значну частку впливу на регіональні процеси і не зможе напряму використовувати дипломатичний майданчик об'єднання. «Brexit» може коштувати країні стабільності на внутрішньому (проблема Шотландії) і зовнішньому рівнях.

У четвертому розділі «Вплив відносин Великої Британії з стратегічними партнерами на розвиток зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу» показано особливості заємовпливу процесу формування СЗППБ ЄС і розвитку пріоритетного міждержавного співробітництва Сполученого Королівства на європейському та американському напрямках зовнішньої політики.

Підрозділ 4.1. «Позиції Великої Британії, Франції і ФРН щодо розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС» містить обґрунтування твердження про те, що процес інституційно-функціонального забезпечення СЗППБ зводився до постійного пошуку компромісу між позиціями зазначених держав. Упродовж усієї історії європейської інтеграції другої половини ХХ – початку ХХІ ст. три провідні держави Західної Європи своїм унікальним шляхом намагалися реалізувати лідерські амбіції в регіональній політиці, компенсувавши втрату глобального статусу. Саме у сфері політичної інтеграції знайшли максимальний прояв концептуальні підходи зовнішньої політики Великої Британії, Франції і Німеччини, які представляють відмінні концепції зовнішньої політики – атлантичну, європоцентричну і євроатлантичну (проміжну) відповідно. Кожна з держав мала свої мотиви як до обмеження, так і розвитку СЗППБ ЄС. Більше позитивних мотивів мали Франція і ФРН. Розглянуто позицію Італії щодо

розвитку євроінтеграції і СЗППБ, яка після виходу Великої Британії з ЄС може увійти до «великої трійки» держав об'єднання. Вихід королівства з ЄС ліквідує усталений баланс сил, що не задовольняє Францію, яка опиниться перед реальністю надмірного посилення ФРН. Здатність Італії гарантувати такий баланс сумнівна.

У підрозділі 4.2. «Чинник американсько-британських відносин у розвитку зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу» акцентовано увагу на тому, що цінність американсько-британських відносин для Великої Британії зумовила дихотомію її новітньої зовнішньої політики на рівні «європеїзм – атлантизм». Американсько-британські відносини як один з головних чинників європейської політики королівства одночасно її стимулювали і гальмували. Вашингтон до певної міри був зацікавлений у СЗППБ ЄС та активній участі британських союзників в її розвитку, але проводив суперечливу політику, розглядаючи специфічні підходи Лондона до європейської інтеграції як важливий чинник її контролю і стримування. Британське керівництво неодмінно враховувало позицію адміністрацій США у формуванні СЗППБ ЄС.

Зовнішня політика уряду Д. Кемерона довела нездатність чи небажання британського політикуму взяти відповідальність за розвиток регіональної інтеграції. Консерватори намагалися історично нестандартно вирішити проблему дихотомії британської зовнішньої політики шляхом проявів ізоляціонізму у відносинах і з ЄС, і з США. Вихід королівства з ЄС нівелює цю дихотомію. Загострення кризи системи європейської безпеки внаслідок конфлікту в Україні, слабкість політичної волі і військових ресурсів ЄС допомогли уряду Британії утвердити вибір на користь структур НАТО.

У п'ятому розділі «Роль Великої Британії у політиці сусідства Європейського Союзу» висвітлено результати дослідження історичної ролі Великої Британії в політиці розширення Європейського Союзу як одного з головних напрямів реалізації його зовнішньої і безпекової політики, позиції урядів держави щодо східноєвропейської політики ЄС з акцентом на значенні України.

У підрозділі 5.1. «Британська стратегія розширення ЄС на схід» стверджується, що Велика Британія зайняла провідні позиції у цьому процесі, який став невід'ємним елементом реалізації її стратегії лідерства в регіональній політиці. Участь в розширенні ЄС давала можливість Лондону впливати на формування і розвиток СЗППБ, підвищувати свій міжнародний статус на рівні об'єднання і відносин з третіми державами. Підтримка членства країн Центрально-Східної Європи стала частиною американсько-британської європейської стратегії, спрямованої на стримування міжнародного впливу Франції і ФРН та федералізації Європейського Союзу. Серед невдач Лондона у політиці розширення ЄС став провал вступу Туреччини, зумовлений не лише послабленням позицій Британії в об'єднанні і спротивом ряду держав-членів (насамперед Франції), але й неготовністю Анкари радикально трансформувати ісламську цивілізаційну ідентичність і політичну систему країни заради перспектив євроінтеграції, а також загостренням регіональних проблем на Близькому Сході. Уряд королівства солідаризувався з представниками інших

«великих» держав ЄС у питаннях розподілу бюджетних коштів об'єднання, місць в його інституціях, а з другої половини 2000-х рр. встановив обмеження міграційних потоків з нових держав-членів і кандидатів. Зниження рівня підтримки розширення ЄС було притаманне урядам Д. Кемерона, що зумовило зменшення впливу держави в регіоні ЦСЄ. Лондон визнав необхідність стратегічної паузи в розширенні. Зроблено висновок, що британську урядову політику щодо східного розширення ЄС визначав прагматичний політичний розрахунок.

У підрозділі 5.2. *«Місце східноєвропейської політики Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу»* декларується, що британські уряди займали менш активну позицію у відносинах ЄС з державами європейської частини пострадянського простору (Білорусь, Молдова, Україна), ніж з державами ЦСЄ п'ятої «хвилі» розширення. Об'єднана Європа, в тому числі Велика Британія, зайняла пасивну позицію щодо розширення новітньої російської експансії на пострадянському просторі і не надала реальної підтримки державам регіону, які декларували прагнення до поглиблення відносин з ЄС (Україною і Молдовою). У 2002 році уряд лейбористів став одним з співініціаторів Європейської політики сусідства. Комплексна програма вперше сприяла включенню згаданих країн до окремого регіонального виміру зовнішньої політики ЄС, але виявилася формальною та неефективною. Велика Британія, виступивши ініціатором новели, проявила єдність позиції з європейськими партнерами щодо неможливості подальшого розширення Євросоюзу на пострадянські країни у найближчій перспективі. Інтерес королівства зводився до контролю міграції з Азії і гарантування неконфліктного середовища на кордонах ЄС. Британський уряд у 2008 році підтримав програму ЄС «Східне партнерство», але не був її ініціатором. Проявилася недооцінка значення цього регіону у зовнішній політиці Великої Британії, яка у др. пол. 2000-х років втрачала вплив на східну політику ЄС. Політика Лондона в Східній Європі відчувала сильний вплив російського фактора, який послабшав лише у 2014 році з початком агресії Росії в Україні. Вихід королівства з ЄС послабить позиції держав регіону у їх прагненні стати членами Європейського Союзу.

У підрозділі 5.3. *«Політика Великої Британії щодо України в контексті розвитку зовнішньополітичного і безпекового виміру Євросоюзу»* констатується, що політика Європейського Союзу і Великої Британії щодо України наприкінці ХХ ст. формувалася під впливом кон'юнктури міжнародних відносин. Уряди королівства підтримували євроінтеграцію України, але у відносинах з Києвом зважали на інтереси Москви. На початку 2000-х років британський уряд частково пожертвував своїми інтересами у Східній Європі на угоду Росії і пішов на компроміс з партнерами по ЄС (Францією і ФРН), які в умовах найбільшої в історії об'єднання «хвилі» розширення не хотіли обтяжувати себе додатковими зобов'язаннями. Україна цікавила Велику Британію (як і ЄС) як елемент зони стабільності на східних кордонах об'єднаної Європи, «буфер» для проникнення нелегальних мігрантів до Західної Європи. Тому офіційна позиція королівства на етапі прийняття «Східного партнерства» передбачала підтримку поглиблення відносин України з ЄС без чітких перспектив членства.

Уряд Д. Кемерона підтримав підписання Угоди про асоціацію України з ЄС у 2014 році. В умовах початку російсько-українського конфлікту у 2014 році керівництво Великої Британії активно підтримало рішення Євросоюзу щодо антиросійських санкцій. Королівство надавало допомогу українській армії і постраждалим в ході конфлікту на Сході України. Однак в умовах виходу з об'єднання стратегічне значення Великої Британії для України як союзника істотно зменшиться. Завершення процесу «Brexit» може мати негативні наслідки для міжнародних позицій України в Європі і посилить проросійські сили в об'єднанні.

Шостий розділ «Трансформації британських підходів до розвитку системи безпеки та оборони Європейського Союзу» містить аналіз ролі Великої Британії у процесі історичного розвитку військово-політичної компоненти ЄС.

У підрозділі 6.1. «Позиція Великої Британії щодо становлення Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу у процесі формування відносин ЄС – НАТО» вказано, що британське керівництво з початку 1990-х рр. перебувало на позиціях збереження цілісності системи атлантичної співпраці з розширенням її функцій і сфери відповідальності. Позиція Великої Британії як вірного прихильника атлантизму стала одним з вирішальних і водночас суперечливих чинників становлення СПБО ЄС. Британські уряди до др. пол. 1990-х років виступали проти надання ЄС військово-політичних ресурсів і підтримували ЗЄС як «європейську опору» НАТО. Згода уряду Т. Блера на передачу функцій ЗЄС Європейському Союзу відкрила шлях для налагодження прямих відносин між об'єднанням та Альянсом.

Підписання угод «Берлін плюс» з Європейським Союзом у 2002-2003 рр. стало одним з головних елементів реформування Північноатлантичного Альянсу. Політична і стратегічна криза НАТО початку 2000-х рр. посилила актуальність створення суто європейських оборонних структур. Однак нездатність ЄС сформувати військові ресурси, спротив «атлантистів» (насамперед Великої Британії) призвели до загальної невдачі автономізації СПБО. Керівництво Великої Британії різних періодів напряду причетне до стратегічної слабкості ЄС як суб'єкта системи європейської і світової безпеки, концептуальні витоки якої зафіксовані в угодах між ЄС і НАТО «Берлін-плюс» 2002-2003 рр. У період урядів Д. Кемерона Лондон відверто надав перевагу формуванню Сил реагування НАТО, відкинувши розвиток військових ресурсів ЄС. Хоча в умовах агресивної зовнішньої політики Росії увага європейців зміщена з військових можливостей ЄС до традиційних атлантичних структур безпеки, не виключене зміцнення військових механізмів Союзу внаслідок виходу Британії. Водночас «Brexit» може ускладнити завдання об'єднання у сфері безпеки, послабити непрості стосунки ЄС і НАТО.

У підрозділі 6.2. «Місце оборонного комплексу Великої Британії в системі військово-технічної співпраці держав Європейського Союзу» зазначено, що керівництво Великої Британії усіх періодів проводило неоднозначну політику щодо військово-технічного співробітництва (ВТС) учасників європейської інтеграції. Прагнення здобути першість в європейському ВТС поєднувалося з наданням британськими компаніями переваги співпраці з американськими

партнерами. Лондон відмовився від участі у кількох перспективних європейських проєктах, а британський ВПК став конкурентом ВПК держав континентальної Європи. Курс на захист національних інтересів і вірність атлантичним зобов'язанням зумовили нехтування королівством діяльності Європейського оборонного агентства. Позиція Великої Британії стала однією з перешкод для формування єдиного європейського ринку озброєнь. Політика урядів країни у 2010-2016 рр. завадила повноцінній участі її військово-оборонного комплексу в системі ВПК ЄС. Це відбувалося на фоні поступового послаблення позицій Сполученого Королівства як однієї з провідних військових держав світу.

Вихід королівства з ЄС може стимулювати європейські держави до активізації процесу створення єдиного європейського ВПК, в якому домінуватимуть Франція і ФРН, підтримувані іншими впливовими у військово-промисловому плані державами ЄС (Італія, Іспанія тощо). Британський ВПК збереже значний вплив на європейські механізми ВТС, які відносно успішно тривалий час функціонують за рамками Європейського Союзу.

Підрозділ 6.3. «Участь Великої Британії у військових операціях та гуманітарних місіях Європейського Союзу» включає аналіз трьох періодів в історії створення оперативних механізмів ЄС як суб'єкта військово-гуманітарних операцій і місій: 1) формування передумов для гуманітарно-військової діяльності (1991-1998 рр.); 2) організаційно-підготовчий період (1998-2002 рр.); 3) проведення військово-цивільних операцій і місій (з 2003 р.). Констатовано, що упродовж третього періоду Європейський Союз набув значного досвіду оперативної діяльності. За відносно короткий період проведено майже три десятки операцій і місій, завдання більшості з яких успішно виконані. Цей досвід показав спроможність членів Євросоюзу виробляти консолідовані позиції і здійснювати спільні дії в зонах його пріоритетних безпекових інтересів, якими стали Балкани, Близький Схід, Африка, пострадянський простір. Однак чимало системних політичних, фінансово-економічних, організаційних проблем не дали змоги Союзу повноцінно проявити себе як військовій силі, головною з яких визначено відмінності міжнародних інтересів держав-членів. Проявилася другорядність потенціалу і завдань ЄС у порівнянні з структурами НАТО. Об'єднання надавало перевагу несилowym (цивільним) місіям невеликої чисельності, уникало прямих військових дій, віддаючи ініціативу окремим державам і структурам НАТО (Ірак 2003 р., Грузія 2008 р., Лівія 2011 р., Україна 2014 р. тощо).

Урядам Великої Британії під час участі в акціях ЄС вдалося частково реалізувати свій значний потенціал і досвід міжнародної миротворчої діяльності. Британські військові і цивільні спеціалісти були залучені до більшості міжнародних акцій Євросоюзу. Велика Британія стала одним з найбільших інвесторів системи операцій і місій ЄС. Водночас традиційні глобальні устремління та атлантичні зобов'язання, євроскептицизм не дали можливості державі у повній мірі проявити свій потенціал. Вихід королівства з ЄС послабить можливості об'єднання у проведенні його військових операцій і цивільних місій. Відкритий формат військово-гуманітарної діяльності ЄС дозволить Великій Британії за бажанням залишатися її учасником на правах партнера.

У **висновках** узагальнено результати дисертаційного дослідження.

1. Аналіз стану наукової розробки проблеми дослідження підтверджує недостатній рівень її представлення в історіографії, про що свідчить відсутність окремих фундаментальних комплексних праць. Головну увагу як українських, так і зарубіжних (насамперед британських) дослідників привернула тематика внеску Великої Британії у формування військово-політичної складової ЄС. Потребують поглибленого дослідження питання ролі королівства в реалізації конкретних напрямів зовнішньої політики Європейського Союзу (насамперед східноєвропейської політики об'єднання та її механізмів), військово-технічної співпраці і миротворчої діяльності держав-членів, європейської політики та участі держави у СЗППБ ЄС у період правління урядів Г. Брауна і Д. Кемерона.

2. Джерельна база дослідження представлена такими групами джерел: матеріали архівних фондів; документи органів державної влади Великої Британії (парламенту та уряду); офіційні матеріали Європейського Союзу; документи міждержавних офіційних та неофіційних зустрічей різного рівня; документи провідних політичних партій Великої Британії; мемуари державних діячів; інформаційно-аналітичні матеріали британських та американських друкованих засобів масової інформації, офіційних періодичних видань ЄС, інформаційних агентств та Веб-порталів. Опрацювання комплексу джерел дозволило досягнути поставленої мети і виконати завдання дослідження, сформулювати обґрунтовані висновки, що стало можливим завдяки застосуванню відповідної методології – принципів історизму, всебічного вивчення проблеми, проблемності, багатофакторності, системного, діалектичного і міждисциплінарного підходів, комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів дослідження.

3. З'ясовано, що Велика Британія пройшла своєрідний історичний шлях участі в європейських інтеграційних процесах, намагаючись пристосувати їх до своїх державних потреб та міжнародних інтересів. Така стратегія була особливо помітна у сфері Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу. Уряди королівства стали активними співтворцями системи зовнішньополітичної співпраці держав-членів ЄС. Керівництво держави намагалося використовувати механізми об'єднання для посилення свого впливу на міжнародній арені, але дотримувалося мінімалістських позицій щодо їх інституційно-функціонального наповнення. Для цього було ряд детермінант, які можна звести в єдиний центральний чинник – британські уряди ніколи не розглядали європейську інтеграцію (та регіональну політику загалом) як пріоритетну сферу зосередження своїх міжнародних зусиль, яка б заміняла за значенням інші історично важливі напрями зовнішньої політики – відносини з США і державами Співдружності націй. Тому СЗППБ ЄС розглядалася як важливий, але не головний механізм зовнішньої політики держави, участь в якому не повинна була суперечити її визначальним принципам – прагматизму, державоцентризму, парламентському суверенітету, глобальному охопленню, балансу сил, наступності, атлантизму.

4. З огляду на особливості організації і функціонування ЄС його Спільну зовнішню політику і політику безпеки визначено як особливу підсистему різнорівневої взаємодії держав та наддержавних інституцій у сфері формування,

організації і здійснення представництва об'єднання на міжнародній арені, відносин його держав-членів та інституцій з третіми країнами, міжнародними організаціями і недержавними структурами, що включають питання дипломатичних відносин, військово-політичної взаємодії та оборонного співробітництва, розвитку проектів військово-технічної співпраці, проведення спільних військово-цивільних миротворчих акцій за межами ЄС. Характеристики СЗППБ ЄС та дієвість згаданих принципів зовнішньої політики держави зумовили суперечливий характер участі Великої Британії в об'єднавчих процесах у цій сфері.

5. Доведено, що неоднорідній у питаннях європейської політики британській еліті у 1940–1980-х рр. не вдалося консолідувати суспільство навколо участі в Європейських Співтовариствах, узгодити британську модель європейського об'єднання з реаліями регіональної інтеграції, що сприяло утвердженню іміджу королівства як центру євроскептицизму. Проблема політичного об'єднання держав Західної Європи мала елітарний характер, тому внаслідок недостатньої поінформованості широкої громадськості та впливу євроскептичної преси не знайшла широкого суспільного відгуку. На відміну від участі в «Спільному ринку», залучення королівства до зовнішньої політики ЄЕС знаходило позитивний консенсус серед провідних політичних партій, підтримувалося представниками бізнесу і дипломатичного корпусу.

6. Досліджено, що передумови формування зовнішньополітичної складової ЄЕС сягають повоєнних спроб заснування регіонального політичного та оборонного співтовариств, запровадження на початку 1970-х рр. механізму Європейського політичного співробітництва. Британська еліта розглядала ЄПС як додатковий ресурс для реалізації міжнародних інтересів держави, можливість проявити лідерство в європейській політиці, посилити свій вплив у відносинах з США і СРСР, компенсувати обмежену участь держави у сферах класичної інтеграції. Однак офіційний Лондон влаштовував обмежений статус ЄПС, яке мало міждержавний характер і до 1986 року перебувало за межами правового поля Співтовариств. Уряди королівства доклали значних зусиль для спрямування процесів європейського військово-політичного об'єднання в русло атлантичної системи співпраці, виступивши проти його автономізації.

7. Встановлено, що складний шлях до членства в ЄЕС у 1950–1970-х рр. став каталізатором змін у зовнішній політиці держави. В системі новітніх стратегічних міжнародних союзів Великої Британії європейський напрям посів другу позицію після відносин з США, потіснивши на третій план країни Співдружності націй. Участь в ЄПС використовувалася урядами Великої Британії для реалізації державних інтересів у взаєминах із вказаними стратегічними партнерами. Вірність атлантизму та водночас необхідність активно долучатися до процесів регіонального об'єднання зумовили дихотомію її зовнішньої політики на рівні США (НАТО) – Європейські Співтовариства.

8. В історії участі Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу виділено такі періоди: 1) традиціоналістський (1990-1997 рр.); 2) еволюційно-прогресивний (1998-2002 рр.); 3) кризовий (2003 р.); 4) реалістичний (прагматично-функціональний) (2004-2010 рр.);

5) скептично-інерційний (2010-2016 рр.). Перший період пов'язаний з історією європейської політики урядів Дж. Мейджора. Під час підготовки Договору про Європейський Союз уряд консерваторів намагався звести формування СЗППБ до рівня міжурядової співпраці. Ставка британського керівництва на ЗЄС як військову опору ЄС змусила сторони переговорів відкласти питання про надання об'єднанню військового виміру. Абстрактні формулювання договору задовольняли Лондон, але дорого коштували Європейському Союзу, який у 1990-х рр. не зумів здобути належного рівня впливу у міжнародних відносинах, що засвідчив конфлікт на Балканах 1991-1995 років.

9. З'ясовано, що істотний прогрес у розвитку СЗППБ ЄС відбувся завдяки активній проєвропейській позиції лейбористського уряду Т. Блера, який, оновивши давню ідею британського лідерства в Європі, здійснював політику в дусі прагматичного єврооптимізму. Еволюційно-прогресивний період участі країни у СЗППБ ЄС (1998-2002 рр.) пов'язаний із позитивною зміною підходів Лондона до формування військово-політичних структур ЄС. Використання стратегії «сполучного моста» між Європою і США забезпечило уряду контрольованість європейської інтеграції / співпраці у сфері зовнішньої політики і безпеки згідно інтересів атлантизму, що вплинуло на тексти Амстердамського 1997 р. і Ніццького 2000 р. договорів Євросоюзу. Однак активізація урядом лейбористів європейського напрямку зовнішньої політики Великої Британії стала тактичним кроком, спрямованим на зміцнення втрачених консерваторами позицій королівства в ЄС, а не концептуальною зміною урядової стратегії. Це засвідчила активна участь Великої Британії у міжнародній інтервенції проти Іраку (березень-травень 2003 р.). Офіційний Лондон використав політичний розкол ЄС для послаблення опонентів і нав'язування своєї позиції щодо розбудови СЗППБ в ході підготовки Конституційного договору. Уряд Т. Блера намагався посісти провідні позиції в переговорах, погоджуючись на зміни до нормативної бази ЄС, спрямовані на незначну централізацію управління СЗППБ.

10. Досліджено реалістичний або прагматично-функціональний період участі Великої Британії у СЗППБ ЄС (2004-2010 рр.) і встановлено, що він відзначався поступовим зниженням активності королівства на цьому напрямі європейської політики. Серед найбільш значимих рішень, прийнятих в Лондоні, стала французько-британська ініціатива формування «бойових груп» ЄС. Британська влада в ході міжурядової конференції ЄС 2007 року фактично відійшла від реалізації стратегії лідерства в об'єднанні. Європейська політика уряду Г. Брауна (2007-2010 рр.) загалом посилила прагматичну лінію і євроскептицизм попередників. За наслідками підписання Лісабонського договору ЄС 13 грудня 2007 р. уряду вдалося зберегти для Британії особливий статус, право вето у питаннях зовнішньої політики і безпеки. Британська позиція вкотре зумовила компромісний характер договірних новел і незавершеність формування проекту СЗППБ, насамперед в частині СПБО. Надалі в умовах використання механізмів об'єднання на міжнародній арені рівень участі держави у зовнішній і безпековій політиці ЄС було істотно знижено. Період правління урядів Д. Кемерона (2010-2016 рр.) для участі Великої Британії у СЗППБ визначено як скептично-інерційний. Консерватори поставили під сумнів доцільність розвитку

дипломатичних і військових структур об'єднання, порушили дихотомію «європеїзм-атлантизм» у зовнішній політиці королівства, істотно послабивши її європейський елемент. Тому спостерігалось зменшення впливу держави в європейській політиці.

11. З'ясовано, що особливості позиції Великої Британії щодо розвитку СЗППБ ЄС максимально повно виявлялися у її порівнянні з позиціями провідних партнерів-конкурентів в європейській політиці – Франції і ФРН. Три провідні держави ЄС, які сповідували відмінні типи регіональної інтеграційної взаємодії, здійснювали визначальний вплив на формування змісту і динаміки розвитку зовнішньополітичної складової об'єднання. При цьому, на відміну від Британії, Франція і ФРН побудували європейську стратегію на визнанні залежності свого міжнародного статусу від успіху інтеграції. Упродовж становлення СЗППБ ЄС Франція і Німеччина виступали в ролі апологетів, а Велика Британія – антагоніста інтеграції. Тому сформований рівень СЗППБ ЄС став наслідком пошуків компромісу між інтересами цих держав. В контексті виходу Великої Британії з ЄС важливо врахувати європейську стратегію Італії, керівництво якої проводило політику балансування між позиціями трьох зазначених держав. Після завершення процесу «Brexit» Італія за певних умов може увійти до «великої трійки» провідних держав Європейського Союзу.

12. Доведено, що американсько-британські відносини мали суперечливий вплив на європейську політику Великої Британії, на різних історичних етапах стимулюючи і стримуючи її. Британське керівництво завжди враховувало позицію США в процесі розбудови СЗППБ ЄС. Переорієнтація інтересів США з Європи до Азійсько-Тихоокеанського регіону і Близького Сходу, посилення позитивного ставлення Вашингтона до автономізації європейських військово-політичних ресурсів стимулювали європейців до збільшення самостійності в інтеграційних процесах. Однак керівництво Великої Британії в силу стратегічної залежності від Вашингтона, традиціоналізму, політичної кон'юнктури не скористалося історичною можливістю хоча б частково замінити американський вплив в Європі та очолити систему СЗППБ ЄС. Криза системи європейської безпеки внаслідок агресії Росії проти України та її міжнародні наслідки вигідні Британії з огляду на часткову європейську реорієнтацію США. Американсько-британська коаліція знову виконує місію гарантування оборони Європи в умовах східної загрози.

13. Встановлено, що політика розширення ЄС, яка розглядається як невід'ємна складова, механізм реалізації СЗППБ, стала стратегічним напрямом участі Великої Британії у цій сфері функціонування об'єднання. Вступ ряду держав Центрально-Східної Європи до Європейського Союзу, який активно підтримувало королівство, став одним з головних успіхів британської дипломатії у розбудові СЗППБ. Зниження підтримки політики розширення ЄС та її прагматизація були притаманні урядам Г. Брауна і Д. Кемерона, що зумовило зменшення впливу держави в регіоні ЦСЄ та посилення впливу ФРН.

14. Доведено, що специфічним і важливим напрямом зовнішньої політики ЄС стало налагодження відносин з східноєвропейськими державами пострадянського простору. Окремі з них (Україна, Молдова) декларували прагнення до участі в євроінтеграції з перспективою членства. Політика Британії

щодо цих держав розвивалася в руслі загальної політики Заходу на пострадянському просторі. Британське керівництво в середині 1990-х років підтримало підписання з ними Угод про партнерство і співробітництво без перспектив членства, у 1999 році схвалило Спільні стратегії ЄС щодо Росії та України. Лише на початку 2000-х років Євросоюз спромігся запровадити окрему комплексну програму співпраці з державами регіону – Європейську політику сусідства, співавтором якої (спільно з урядом Швеції) став уряд Великої Британії. Програма мала суперечливий характер, адже включала десятки держав Східної Європи і Середземномор'я з відмінними інтересами і перспективами відносин з ЄС, що свідчило про недооцінку ролі і значення цього регіону у зовнішній політиці Великої Британії та Євросоюзу. Позиція королівства щодо держав Східної Європи варіювалася відповідно до потреб досягнення компромісу з партнерами по об'єднанню і динаміки відносин з Росією. Погіршення останніх наприкінці 2000-х років сприяло активізації політики ЄС щодо країн пострадянського простору. Однак британські уряди відійшли від провідних позицій в політиці об'єднання на Сході Європи, взяли пасивну участь в програмі «Східне партнерство». У Лондоні підтримували членство держав Східної Європи в ЄС у довгостроковій перспективі. Східноєвропейська політика була периферійною складовою СЗППБ і зовнішньої політики Британії. Лише російсько-український конфлікт посилив увагу її уряду до проблем регіону.

15. Встановлено, що королівство підтримувало євроінтеграційний курс України, але не поспішало надавати вагому допомозі і розглядати відносини з Києвом за рамками російського фактора. Україна цікавила Британію та ЄС загалом як елемент зони стабільності на його східних кордонах, «буфер» проти проникнення нелегальних мігрантів до Західної Європи. Більш віддалена політика від Росії, ніж ряду інших держав ЄС, сприяла поступовому поглибленню інтересу Сполученого Королівства до України як важливого партнера Євросоюзу у другій половині 2000-х років. В Лондоні підтримали підписання у 2014 році Угоди про асоціацію України з ЄС. В умовах виходу з об'єднання стратегічне значення Великої Британії для України як союзника буде істотно послаблене.

16. З'ясовано, що атлантична і проамериканська позиції Великої Британії стали одним з вирішальних і водночас суперечливих чинників становлення СПБО ЄС. Запровадження офіційних відносин між ЄС і НАТО на початку 2000-х років пов'язане із зміною позиції Великої Британії щодо політики безпеки та оборони об'єднання. Уряд королівства розглядав ЄС як імовірного конкурента Альянсу і гальмував розвиток військового сегмента об'єднання. Тактичним завданням Британії як одного з провідних учасників СПБО стала її контрольованість. Королівство на пряму причетне до стратегічної слабкості ЄС як суб'єкта системи європейської і світової безпеки, в оперативному і ресурсному плані залежного від НАТО.

17. Доведено, що позиція Лондона щодо участі британського ВПК в системі співпраці ВПК держав Євросоюзу була суперечливою. Британія прагнула відігравати провідну роль в розвитку європейського військово-технічного співробітництва. Однак уряди королівства часто надавали перевагу міждержавній співпраці за межами об'єднання і намагалися протистояти інтеграційним

тенденціям. В системі пріоритетів ВПК на зовнішніх ринках британські компанії надавали перевагу американським партнерам. Керівництво держави і підприємці не повною мірою використали значні можливості співпраці на рівні ЄС у розвитку військово-морського потенціалу, аерокосмічної системи і розвідки, протистоянні кіберзагрозам. У значній мірі через позицію Великої Британії не вдалося створити єдиний європейський ринок озброєнь.

18. З'ясовано, що Велика Британія здійснила вагомий вклад у формування і реалізацію оперативної миротворчої діяльності Європейського Союзу. З 2003 року Сполучене Королівство на різному рівні взяло участь практично в усіх військових операціях і цивільних місіях ЄС в регіонах Балкан, Близького Сходу, Африки, пострадянського простору, Азійсько-Тихоокеанського регіону, було одним з провідних донорів їх організації і проведення. Урядам королівства в ході оперативних акцій і місій ЄС вдалося частково реалізувати значний досвід міжнародної миротворчої діяльності. Однак Британія в силу первинної орієнтації на ресурси НАТО не проявила свій потенціал в достатній мірі.

Отже, упродовж чверті століття Європейський Союз проходив період становлення як суб'єкт глобальної міжнародної політики, що проявлялося у формуванні інституційно-функціональних механізмів СЗППБ. Велика Британія намагалася стати провідним учасником цього процесу, реалізуючи усталені принципи зовнішньої політики. Історія участі держави у СЗППБ ЄС, результати референдуму щодо членства в об'єднанні від 23 червня 2016 р. засвідчили, що королівству так і не вдалося віднайти свого місця в його складі. Велика Британія знехтувала можливостями лідерства в ЄС у сфері зовнішньої політики і політики безпеки, яка була оптимальною для максимального прояву її лідерських амбіцій в об'єднанні.

Процес виходу королівства з ЄС уже призвів до часткової втрати ним впливу на регіональні процеси і непрямим чином негативно впливає на міжнародні позиції України, адже посилює проросійські сили в об'єднанні. Завершення процесу «Brexit» ускладнить завдання учасників інтеграції у сфері зовнішньої політики і безпеки, адже Європейський Союз без Британії втратить частину дипломатичного і військового потенціалу, який важко замінити. Однак вихід королівства з ЄС повинен стимулювати консолідацію зусиль держав-членів до створення нових структур, проти яких традиційно виступала Велика Британія. Цей процес також негативно позначається на реалізації планів британських еліт забезпечити лідерство країни в європейській системі безпеки, а відмова від участі в СЗППБ призведе до зменшення британського впливу насамперед на Балканах, в Східній Європі, Африці, що не відповідає планам уряду з повернення до глобальної ролі королівства. Наявний міжнародний вплив і досвід Великої Британії, інтереси Європейського Союзу, загрози європейській безпеці змусять сторони підтримувати контакти на рівні загальних політичних консультацій, у питаннях військово-промислової співпраці і миротворчості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 640 с.

Рецензії:

- Алексієвець Л. Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 640 с. // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л.М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 20. С. 387-389.
- Дятлов В.О. Актуальне видання на тлі процесу «Brexit» (Рецензія на монографію: Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія / А.В. Грубінко. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 640 с.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 29. Рівне: РДГУ, 2017. С. 279-281.
- Машевський О. Рецензія на монографію А.В. Грубінка «Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.)» // Європейські історичні студії. 2017. № 8. С. 273-285.

Статті в наукових фахових виданнях

1. Грубінко А.В. Велика Британія біля витоків Європейської політики безпеки і оборони: роль, пріоритети, суперечності // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2009. Вип. 87. Ч. II. С. 18-28.
2. Грубінко А.В. Позиція Великої Британії з питань майбутнього Західноєвропейського Союзу (90-ті роки ХХ ст.) // Університет. 2009. №5 (31). С. 47-56.
3. Грубінко А.В. Європейська політика Великої Британії у партійно-політичному вимірі: консервативні традиції з ліберальним відтінком // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць (Серія: Історія, міжнародні відносини). Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2010. Вип. 5. Ч. 1. С. 159-165.
4. Грубінко А.В. Вплив британо-французького військово-політичного співробітництва на формування і розвиток Спільної політики безпеки і оборони ЄС // Науковий вісник Дипломатичної академії України. К.: ДЕМІД, 2010. Вип. 16. С. 139-149.
5. Грубінко А.В. Формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС на етапі прийняття Маастрихтського договору: позиція Великої Британії // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (історичні науки). 2012. № 6. С. 25-36.

6. Грубінко А.В. Європейська політика Великої Британії після приходу до влади коаліції консерваторів і ліберальних демократів // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 15. С. 117-140.
7. Грубінко А.В. Періоди і фактори розвитку політики Великої Британії щодо Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС (1990-2014 рр.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне: О. Зень, 2014. Випуск 25. С. 266-268.
8. Грубінко А.В. Європейська політика Великої Британії в контексті проблем та перспектив розвитку СЗППБ ЄС (2010-2014 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. 41. С. 175-181. (Index Copernicus, DOI)
9. Грубінко А.В. Взаємодія держав «великої трійки» в системі зовнішньої політики та політики безпеки ЄС // Зовнішні справи. 2015. № 4. С. 6-9.
10. Грубінко А.В. Криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту: стратегічні підходи та інтереси Великої Британії // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць / відп. ред. С.В. Віднянський. К.: Ін-т історії України НАН України, 2015. Вип. 24. С. 232-250.
11. Грубінко А.В. Атлантизм як принцип і фактор зовнішньої політики Великої Британії у сфері європейської політичної інтеграції: теоретико-концептуальний аналіз // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. Рівне: О. Зень, 2015. Випуск 26. С. 171-174.
12. Грубінко А.В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 98-102. (Index Copernicus, DOI)
13. Грубінко А.В. Роль Великої Британії у процесах європейської політичної інтеграції у повоєнний період (1945-1956 рр.) // Європейські історичні студії. 2016. № 3. С. 6-19.
14. Грубінко А.В. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчілля у Фултоні та Цюріху) // Зовнішні справи. 2016. № 4. С. 36-39.
15. Грубінко А.В. Вплив Великої Британії на формування механізмів європейської політичної інтеграції (40–80-ті роки ХХ ст.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л.М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. С. 121-126. (Index Copernicus, ін.)
16. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС в українській історіографії // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. 2016. № 1. С. 52-59.
17. Грубінко А. Участь Великої Британії у Східноєвропейській політиці Європейського Союзу (1990-2016 рр.) // Емінак: науковий щоквартальник.

2016. № 3 (15) (липень-вересень). Т. 2. С. 60-64. (Open Academic Journals Index, EBSCO Publishing, ін.)
18. Грубінко А.В. Політика Великої Британії щодо східного розширення Європейського Союзу: історичні аспекти // Європейські історичні студії. 2016. № 5. С. 20-32.
 19. Грубінко А.В. Позиція Великої Британії з питань зовнішньої політики і політики безпеки ЄС на етапі прийняття Конституційного договору (2001–2005 рр. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. К.: Гілея, 2017. Вип. 118 (3). С. 147-150. (Index Copernicus, ін.)
 20. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у військово-гуманітарних операціях і місіях Європейського Союзу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія: збірник наукових праць. Одеса: Фенікс, 2017. Вип. № 13. С. 13-18.
 21. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу: огляд російської історіографії // Європейські історичні студії. 2017. № 6. С. 25-47.
 22. Грубінко А.В. Вплив Великої Британії на реформування зовнішньої політики й політики безпеки ЄС на етапі прийняття Лісабонського договору (2006–2009 рр.) // Науковий вісник Східноукраїнського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. 2017. № 4 (353). С. 108-113.
 23. Грубінко А.В. Політика Великої Британії щодо України в контексті розвитку зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л.М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 19. С. 222-230. (Index Copernicus, ін.)

Публікації в закордонних виданнях

1. Грубинко А.В. Влияние американского фактора на участие Великобритании во внешней политике и политике безопасности ЕС: история и современность // Гуманитарные научные исследования. 2015. № 2. URL: <http://human.snauka.ru/2015/02/9067>
2. Грубинко А.В. Роль Великобритании в формировании внешней политики ЕС в контексте ведущих теорий евроинтеграции // Вестник МГИМО-Университета. 2015. №1 (40). С. 18-28. (EBSCO Publishing, ін.)
3. Grubinko A. The historical periods of participating Great Britain in Common Security and Defence Policy of EU // British Journal of Science, Education and Culture. London, 2015. No. 1 (7) (January-June). Volume III. pp. 651-657.
4. Грубинко А.В. Последствия войны в Ираке 2003 года для участия Великобритании в европейской военно-политической интеграции // Scientific Achievements 2015. Prague: Publishing Center of The International Scientific Association «Science & Genesis», 2015. Volume 2. pp. 193-197.
5. Grubinko A. International Interests of Great Britain in the Conditions of Modern Crisis of the European Security System // Historia i Polityka. Torun. 2015. No 14 (21). pp. 67-83. (Index Copernicus)

6. Grubinko A. Идея европейской политической интеграции в истории международных отношений и Великобритании // *Historia i Świat*. 2016. Nr. 5. pp. 247-262. (Index Copernicus)
7. Грубінко А. Участь Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС як прояві глобалізації в контексті процесу «Brexit» // *Globalizacja droga ku przyszłości* / red. M. Kolecka, J. Zimny. Stalowa Wola, 2017. С. 88-100.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Грубінко А.В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки ЄС в контексті сучасних теорій євроінтеграції: структурно-функціональний аналіз // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2012. Вип. 19. Том 4. С. 202-206. (Index Copernicus)
2. Грубінко А.В. Система євроатлантичної безпеки в умовах сучасного загострення військово-політичного протистояння на Сході Європи // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. К.: КНУ. Інститут міжнародних відносин, 2014. Випуск 122. Ч. I. С. 4-11.
3. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС: теоретико-концептуальний вимір // *Молодий вчений*. 2015. №2. С. 12-16. (Index Copernicus, Open Academic Journals Index, ін.)
4. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом // *Європейські історичні студії*. 2015. № 1. С. 6-17.
5. Грубінко А.В. Вплив Великої Британії на розвиток СПБО ЄС у контексті євроатлантичного співробітництва (1990-2015) // *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Випуск 36. Ч. 3. С. 92-99.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Грубінко А.В. Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС як актуальний предмет європейських наукових студій (на прикладі Великої Британії) // *Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (Тернопіль, 23-24 грудня 2009 р.)*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Ч. II. С. 46-47.
2. Грубінко А.В. Військово-політична співпраця Великої Британії і Франції як фактор розвитку Спільної політики безпеки й оборони ЄС // *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: статті та матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 12-13 квітня 2011 р.)*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 356-360.
3. Грубінко А.В. Правове закріплення розвитку СЗППБ в контексті інтересів країн-членів ЄС (на прикладі Великої Британії) // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Український та зарубіжний досвід реформування національної правової системи в контексті інтеграційних процесів» (Львів, 7-8 вересня 2012 р.)*. – Львів, 2012. – С. 45-47.
4. Грубінко А.В. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза в европейской стратегии Великобритании: проблема лидерства // *Сборник материалов VI Международной научно-практической*

- конференції «Современные аспекты общественно-политического развития России и стран мира» (Краснодар, РФ, 25 января 2013 г.). Краснодар: Пресс-Имидж, 2013. С. 37-40.
5. Грубінко А.В. Імперативи стратегії Великої Британії щодо розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу // Збірник тез доповідей XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи» (Тернопіль, 19 квітня 2013 р.). Тернопіль: Вектор, 2013. С. 12-17.
 6. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у СЗППБ ЄС як предмет наукових студій: актуальність, сучасний стан і перспективи досліджень // Європейський Союз та Україна: перспективи трансформації двосторонніх відносин: Збірник матеріалів I щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні та правові аспекти» (Львів, 25.10.2013). Львів: ДРІ, 2013. С. 259-262.
 7. Грубінко А.В. Дихотомія США-ЄС у зовнішній політиці Великої Британії та її вплив на участь країни у військово-політичному вимірі євроінтеграції // II Американские студии: Сборник докладов междунар. науч. конф. (22 ноября 2013 г., Симферополь) / Таврический нац. ун-т им. В.И. Вернадского; отв. ред. Д.В. Дорофеев. Симферополь, 2013. С. 50-66.
 8. Грубінко А.В. Quo vadis Cameleon: участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (2010-2015 рр.) // Тези доповідей та наукових есе Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція. Історія, сьогодення, перспективи» (м. Львів, 15-16 квітня 2015 року). Львів: Інститут суспільних ініціатив, 2015. С. 42-43.
 9. Грубінко А.В. Зовнішньополітична стратегія чинного уряду Великої Британії на європейському напрямі: український контекст // Матеріали наукової конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (15 жовтня 2015 року, м. Київ). К.: Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2015. С. 108-110.
 10. Грубінко А.В. Генезис ідеї європейської політичної інтеграції в історії міжнародних відносин і Велика Британія: політико-правовий аналіз // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 8-9 квітня 2016 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2016. С.188-191.

АНОТАЦІЯ

Грубінко А.В. Участь Великої Британії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (1990-2016 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2018.

Дисертація є першим комплексним дослідженням історії участі Великої Британії у становленні і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу у 1990-2016 рр. в контексті новітніх трансформацій

системи міжнародних відносин. Висвітлено історичну еволюцію позицій британського суспільства і провідних політичних партій Великої Британії щодо розвитку зовнішньополітичного виміру європейської інтеграції у 1940 – 1980-х роках. Здійснено аналіз історичної ролі королівства у процесі формування механізмів зовнішньої політики Європейських Співтовариств. Виявлено особливості британського впливу на фіксацію СЗППБ в установчих договорах Європейського Союзу. Представлено компаративний аналіз позиції королівства щодо СЗППБ з позиціями Франції і ФРН, оцінку ролі американсько-британських відносин у розвитку європейської зовнішньої і безпекової політики. Вивчено історичні особливості східноєвропейської політики Великої Британії, формування її позиції щодо євроінтеграції України в контексті СЗППБ та розширення ЄС. Проаналізовано особливості британського підходу до формування Спільної політики безпеки та оборони Євросоюзу з огляду на реформування НАТО і становлення відносин ЄС – НАТО. Виявлено місце і роль британського ВПК у військово-технічній кооперації держав об'єднання. Вивчено досвід участі королівства у військово-гуманітарних акціях Євросоюзу.

Ключові слова: Велика Британія, європейська інтеграція, Європейський Союз, Спільна зовнішня політика і політика безпеки, Спільна політика безпеки та оборони, США, Співдружність націй, атлантизм, НАТО, Франція, Німеччина, Європейська політика сусідства, Східне партнерство, військово-технічна співпраця, військові операції, цивільні місії.

АННОТАЦИЯ

Грубинко А.В. Участие Великобритании в процессе становления и развития Общей внешней политики и политики безопасности Европейского Союза (1990-2016 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет». – Ужгород, 2018.

Диссертация является первым комплексным исследованием истории участия Великобритании в становлении и развитии общей внешней политики и политики безопасности Европейского Союза в 1990-2016 гг. в контексте новейших трансформаций системы международных отношений. Освещена историческая эволюция позиции британского общества и ведущих политических партий Великобритании относительно развития внешнеполитического измерения европейской интеграции в 1940 – 1980-х годах. Осуществлен анализ исторической роли Великобритании в процессе формирования механизмов внешней политики Европейских Сообществ. Выявлены особенности британского влияния на фиксацию ОВПБ в учредительных договорах ЕС. Представлены компаративный анализ позиции Великобритании, Франции и Германии по ОВПБ, оценка роли американско-британских отношений в развитии европейской внешней политики и политики безопасности. Изучены особенности восточноевропейской политики Великобритании, формирования ее позиции к евроинтеграции Украины в контексте расширения ЕС. Проанализированы особенности британского подхода к формированию Общей политики безопасности и обороны Евросоюза с учетом

становления отношений ЕС – НАТО. Выявлено место британского ВПК в военно-технической кооперации государств объединения. Изучен опыт участия Великобритании в военно-гуманитарных акциях ЕС.

Ключевые слова: Великобритания, европейская интеграция, Европейский Союз, Общая внешняя политика и политика безопасности, Общая политика безопасности и обороны, США, Содружество наций, атлантизм, НАТО, Франция, Германия, Европейская политика соседства, Восточное партнерство, военно-техническое сотрудничество, военные операции, гражданские миссии.

SUMMARY

Hrubinko A.V. Participation of Great Britain in the process of formation and development of the European Union's Common Foreign and Security Policy (1990-2016). – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Historical Sciences in specialty 07.00.02 – World History. – State Institution of Higher Education «Uzhhorod National University». – Uzhhorod, 2018.

The thesis is the first comprehensive historical research of Britain's participation in establishment and development of the Common Foreign and Security Policy of the European Union in 1990–2016 in the context of latest transformations of international relations system. The historical evolution position of British society and leading political parties of the UK on development of foreign policy dimension of European integration in the 1940s–1980s is highlighted. The analysis of historical role of the kingdom in process of forming mechanisms of the European Communities foreign policy has been analyzed. Peculiarities of public opinion and position of leading political parties of Great Britain in 1940s–1980s regarding European integration and its foreign policy segment are analyzed. For the first time in domestic historiography: periodization of Britain's participation in the Common Foreign and Security Policy of the European Union with the justification of relevant periods is proposed; historical features of the United Kingdom's participation in the EU's Eastern European policy on the basis of introduction of new archival materials into the scientific circulation are highlighted; peculiarities of the official position and role of Great Britain in reaction of the European Community to Russian-Ukrainian conflict are highlighted; place and role of the British military-industrial complex in military technical cooperation of states of the Unity are revealed; experience of participation the United Kingdom in military-humanitarian actions of the European Union was studied. Peculiarities of the British influence on fixation the Common Foreign and Security Policy in constituent treaties of the European Union are revealed. A comparative analysis position of Great Britain on the CFSP with positions of France and Germany, an assessment of the role of US-British relations in development of European Foreign and Security Policy are presented. Historical features of the East European Policy of the United Kingdom, formation of its position on Ukraine's European integration in the context of implementation the CFSP and enlargement of the EU are studied. Peculiarities of British approach to formation the CSDP in view of reform the Atlantic Alliance and establishment of EU-NATO relations are analyzed.

In paragraphs author's prognostic considerations of the consequences of the UK's exit from the European Union for internal and external position of this state, the EU itself, Ukraine and international relations in general are presented. The research confirmed its main hypothesis: participation in the political component of European integration in form of the EU's Common Foreign and Security Policy has become an experience of the lost opportunity of British governments to fully realize the significant potential of the state in the field of foreign and security policy, to become the leader of the European Union.

According to the author's conception, the state leadership tried to use the mechanisms of Unity to strengthen its influence on the international arena, but adhered to minimalist positions regarding their development. To this end, there were a number of internal and external determinants that could be reduced to a single central factor: the British governments did not consider European integration as a priority area in focusing of their international efforts, which would replace the importance of other historically important foreign policy directions for Britain (relations with the US and the states of Commonwealth of Nations). The EU's CFSP was seen as an important but not the main mechanism of the foreign policy of the kingdom, whose participation shouldn't contradict its basic principles – pragmatism, state-centeredness, parliamentary sovereignty, global reach, balance of power, continuity and Atlanticism. Main conclusion of the research is that Britain has neglected EU leadership capabilities in the CFSP, which was objectively the optimal option to maximize identification of its leadership ambitions in the Union. Consequently, the history of Britain's participation in the EU CFSP in context of start «Brexit» process in March 2017 shows that Britain has never been able to find its place in the European Union. The withdrawal the kingdom from the EU will lead to a partial loss its influence on regional processes and will have some negative consequences for the international positions of Ukraine. Completion of the «Brexit» process will complicate tasks of participants in the integration of the CFSP, but should stimulate consolidation efforts of existing member states to create new structures against which the UK acted.

Key words: the United Kingdom, European integration, European Union, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defense Policy, United States, Commonwealth of Nations, Atlanticism, NATO, France, Germany, European Neighborhood Policy, Eastern Partnership, military technical cooperation, military operations, civil missions.

Підписано до друку 05.03.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 03/18/4-1
Віддруковано у видавничому центрі "Вектор";
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08- 12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.